

Technická univerzita v Liberci

**FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ**

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

VOLNÝ ČAS DĚTÍ
CHILDREN'S LEISURE TIME

Bakalářská práce: 12-FP-KSS-1002

Autor:
Lenka Charvátová

Podpis:

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	Obrázků	tabulek	pramenů	Příloh
69	36	0	7	25	3 + 1CD

V Liberci dne:

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lenka Charvátová**
Osobní číslo: **P10000032**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika pro vychovatele**
Název tématu: **Volný čas dětí**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Zjistit, jak tráví volný čas děti na prvním stupni základní školy, a to děti s postižením i děti bez postižení. Zmapovat možnosti trávení volného času dětí a zjistit případné příčiny zjištěného stavu.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor, studium dokumentace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2010. Pedagogika volného času. 2. přepr. vyd. Praha: UK. ISBN 978-80-7290-471-6.

HOFBAUER, B., 2004. Děti, mládež a volný čas. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

PÁVKOVÁ, J., et al., 2008. Pedagogika volného času. 4. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-423-6.

SLEPIČKOVÁ, I., 2005. Sport a volný čas. Praha: Karolinum. ISBN 024610396.

ŠVESTKA, V., 1994. Aktivita mladých lidí ve volném čase: Výsledky průzkumu. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0208.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce: 26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Volný čas dětí
Jméno a příjmení autora: Lenka Charvátová
Osobní číslo: P10000032

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedla jsem všem systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne:

.....
Lenka Charvátová

Poděkování

Tímto děkuji vedoucímu mé bakalářské práce, panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi, CSc., za cenné rady a odborná stanoviska při tvorbě bakalářské práce. Dále děkuji vedení obou škol a třídním učitelkám, které mi umožnily realizaci praktické části.

V Liberci dne:

.....

Název bakalářské práce: Volný čas dětí

Jméno a příjmení autora: Lenka Charvátová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2012/2013

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala problematikou volného času dětí mladšího školního věku, konkrétně dětí z vybraných ročníků základní školy a základní školy praktické. Cílem práce bylo zjistit, jak tyto děti tráví volný čas a navrhnout způsoby vedoucí ke zlepšení zjištěného stavu. Práci tvořily dvě stěžejní části. Jednalo se o část teoretickou, která s využitím odborných zdrojů popisovala a objasňovala základní pojmosloví z oblasti volného času dětí a uvedla instituce, které umožňují trávení volného času v Liberci. V praktické části byly metodou rozhovoru zjišťovány rozdíly v trávení volného času dětí ze základní školy a dětí ze základní školy praktické. Porovnávány mezi sebou byly také první a páté ročníky těchto škol. Výsledky praktické části ukázaly, že většina dětí využívá svůj volný čas ke smysluplné činnosti. Přičemž lépe jsou na tom děti ze základní školy, tyto děti více využívají nabízených volnočasových aktivit. Děti ze základní školy praktické tráví svůj volný čas spíše pasivními činnostmi. To je způsobeno tím, že jejich charakteristickým rysem je snížená autoedukace. Zjištění vyústila v konkrétní navrhovaná opatření směřující především k rodičům, kteří by měli své děti více podněcovat k aktivnímu trávení volného času.

Klíčová slova:

volný čas, volnočasové aktivity, zařízení pro volný čas, mladší školní věk, základní škola, základní škola praktická

Title of the bachelor thesis: Children's Leisure Time

Author: Lenka Charvátová

Academic year of the bachelor thesis submission: 2012/2013

Superior: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Summary:

The Bachelor's thesis deals with the issue of leisure time of young children, namely children from chosen grades of the primary school and the primary school for children with special needs. The aim was to find out how the children spend their leisure time and suggest ways to improve the examined state. The thesis consists of two main parts. The theoretical part which described and clarified the basic terminology of leisure time of children with use of expert sources and presented institutions which enable children spending their leisure time in Liberec. In the practical part there were detected differences in leisure-time activities of children of the primary school and the primary school for children with special needs by interviewing. The first and fifth grades of these schools were compared too. The results of the practical part showed that most of the children their free time for meaningful activities. But at the same time, the primary school children use offered leisure-time activities better. Children of the primary school for children with special needs spend their free time rather in passive activities. This is due to the fact that their self-education is reduced. The findings showed some suggested steps aimed primarily to parents who should do more to encourage their children to be active in their leisure time.

Key words:

leisure time, leisure activities, institutions for leisure time, young learners, primary school, primary school for children with special needs

Obsah

SEZNAM GRAFŮ	8
SEZNAM TABULEK	9
SEZNAM ZKRATEK	10
ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČÁST	14
1 Volný čas	14
1.1 Funkce volného času	16
1.2 Charakteristiky volného času dětí	17
1.3 Dělení volnočasových aktivit	19
2 Výchova mimo vyučování	23
2.1 Funkce výchovy mimo vyučování	23
2.2 Cíle, prostředky a podmínky výchovy mimo vyučování	25
2.3 Požadavky na výchovu mimo vyučování	27
3 Instituce pro výchovu mimo vyučování	30
3.1 Středisko volného času	30
3.2 Školní družina	31
3.3 Školní klub	31
3.4 Nestátní neziskové organizace	32
3.5 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež	32
3.6 Zařízení pro volný čas v Liberci	33
4 Dítě mladšího školního věku	36
PRAKTICKÁ ČÁST	39
5 Cíl výzkumu	39
6 Předpoklady	39
7 Použité metody	39
8 Charakteristika zkoumaného vzorku	40
9 Průběh výzkumu a interpretace jeho výsledků	42
9.1 Vyhodnocení jednotlivých položek	42
9.2 Shrnutí výsledků výzkumu	61
9.3 Vyhodnocení předpokladů	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM PŘÍLOH	69

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1: Volný čas dětí 1. třídy ZŠ
Graf 2: Volný čas dětí 5. třídy ZŠ
Graf 3: Volný čas dětí 1. třídy ZŠP
Graf 4: Volný čas dětí 5. třídy ZŠP
Graf 5: Partner ve volném čase dětí 1. třídy ZŠ
Graf 6: Partner ve volném čase dětí 5. třídy ZŠ
Graf 7: Partner ve volném čase dětí 1. třídy ZŠP
Graf 8: Partner ve volném čase dětí 5. třídy ZŠP
Graf 9: Místo trávení VČ 1. třída ZŠ
Graf 10: Místo trávení VČ 5. třída ZŠ
Graf 11: Místo trávení VČ 1. třída ZŠP
Graf 12: Místo trávení VČ 5. třída ZŠP
Graf 13: Kroužky 1. třída ZŠ
Graf 14: Kroužky 5. třída ZŠ
Graf 15: Kroužky 1. třída ZŠP
Graf 16: Kroužky 5. třída ZŠP
Graf 17: Počet kroužků v 1. třídě ZŠ
Graf 18: Počet kroužků v 5. třídě ZŠ
Graf 19: Počet kroužků v 1. třídě ZŠP
Graf 20: Počet kroužků v 5. třídě ZŠP
Graf 21: Druhy kroužku dětí v 1. třídě ZŠ
Graf 22: Druhy kroužku dětí v 5. třídě ZŠ
Graf 23: Druhy kroužku dětí v 1. třídě ZŠP
Graf 24: Druhy kroužku dětí v 5. třídě ZŠP
Graf 25: DDM 1. třída ZŠ
Graf 26: DDM 5. třída ZŠ
Graf 27: DDM 1. třída ZŠP
Graf 28: DDM 5. třída ZŠP
Graf 29: Sledování TV v 1. třídě ZŠ
Graf 30: Sledování TV v 5. třídě ZŠ
Graf 31: Sledování TV v 1. třídě ZŠP
Graf 32: Sledování TV v 5. třídě ZŠP
Graf 33: Užívání PC v 1. třídě ZŠ
Graf 34: Užívání PC v 5. třídě ZŠ
Graf 35: Užívání PC v 1. třídě ZŠP
Graf 36: Užívání PC v 5. třídě ZŠP

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Rozdělení dětí podle školy, třídy a pohlaví

Tabulka 2: Porovnání volného času dětí v procentech

Tabulka 3: Porovnání partnerů ve volném čase ve všech třídách (procenta)

Tabulka 4: Místa trávení volného času dětí všech tříd (v procentech)

Tabulka 5: Počet kroužků ve všech třídách (v procentech)

Tabulka 6: Sledování TV ve všech třídách (v procentech)

Tabulka 7: Využívání PC ve všech třídách (v procentech)

SEZNAM ZKRATEK

DDM – Dům dětí a mládeže

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

NNO – Nestátní neziskové organizace

NZDM – Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

PC – počítač

SVČ – Středisko volného času

ŠD – Školní družina

ŠK – Školní klub

VČ – Volný čas

ZŠ – Základní škola

ZŠP – Základní škola praktická

ZUŠ – Základní umělecká škola

*Volný čas je nejpříjemnější prožitá svoboda: má její omamnou vůni
a prostor k rozletu, ale i nutnost volby a z ní plynoucí odpovědnost.*

(Spousta 1994)

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je volný čas, který tvoří značný podíl v životě člověka. Je to doba, kdy neplníme své povinnosti. Ve volném čase se pro každého objevuje příležitost naplnit si svá přání, tužby, realizovat zájmy a koníčky a případně i příležitosti k sebevzdělání. Zvláště významný podíl tvoří volný čas u dětí mladšího školního věku, které ve škole mají méně povinností než dospělí. Již v této době mohou výchovu výrazně ovlivnit vhodně zvolené aktivity, do kterých se dítě může zapojit. Především pedagogové a rodiče by měli pomoci dítěti s výběrem takových aktivit, které ho zaujmou a zároveň mu prospějí. Vhodné využití volného času se tedy může stát důležitou součástí výchovy, a proto bychom mu měli věnovat jistou pozornost. Mimo jiné je vhodné naplnění volného času nejlepší prevencí před některými sociálně patologickými jevy.

Téma bakalářské práce bylo zvoleno s ohledem na skutečnost, že pracuji jako lektorka na letních dětských táborech a instruktorka lyžování, z práce s dětmi ve volném čase mám omezené zkušenosti, a proto jsem se snažila více prozkoumat právě tuto problematiku.

Cílem předložené bakalářské práce je zjištění náplně volného času dětí mladšího školního věku a nabízených možností k využití volného času pro děti této věkové kategorie. A to děti z vybraných ročníků základní školy a základní školy praktické. Dále pak, jak je této nabídky dětmi využíváno. A případně také nalezení příčin, které mohou účast dětí v nich ovlivnit. Moderní společnost přináší nespočet možností, kterými mohou děti svůj volný čas naplnit, přináší ale také mnoho překážek, proč ho tak trávit nemohou. Příčinou mohou být chybějící informace o možnostech trávení volného času, ale i náročnost na finanční prostředky hrazené rodiči. Jiné děti zase volný čas využívat neumějí, což může být způsobeno různými faktory. My bychom je měli inspirovat a podněcovat k aktivnímu trávení volného času. Práce by měla být východiskem pro další ovlivňování volného času těchto dětí.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část práce vymezuje základní pojmy zvoleného tématu, poukazuje na jeho funkce a podrobněji vysvětluje volný čas dětí. Na konci zmiňuje instituce pro výchovu mimo vyučování. Praktická část

si klade za cíl zjistit účast dětí ve volnočasových aktivitách a okolnosti, které tuto účast podmiňují.

Bakalářská práce vychází z předpokladu, že děti v dnešní moderní době netráví svůj volný čas aktivními činnostmi, ale převážně pasivním sledováním televize a hraním počítačových her. Pro ověření předpokladu byla zvolena metoda rozhovoru.

Na základě zjištěných skutečností by měla práce předložit návrh opatření, kterým by bylo možno účinněji ovlivnit účast dětí ve vhodných volnočasových aktivitách.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas

Volný čas je stěžejním pojmem této práce, v odborné literatuře můžeme nalézt hned několik jeho definic. *Volný čas můžeme chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil* (Průcha, Walterová, Mareš 2001). Pro naše účely však použijeme poněkud širší definici Hofbauera. *Volný čas je část lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyzilogické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti, péči o děti, dojíždění za prací a další nutné mimopracovní povinnosti.* Vzhledem ke konkrétnějšímu tématu, volný čas dětí, nás zajímá především první část definice, tedy doba, kdy dítě nenavštěvuje školu, neplní povinnosti s ní vázané, a neuspokojuje své biofyzilogické potřeby. Volný čas můžeme vymezit také „pozitivně“, tedy tím, co bychom naopak dělat měli. Ve volném čase by se měl každý z nás věnovat činnostem sebeurčujícím a sebevytvářejícím, mezi něž řadíme odpočinek a zábavu, rozvoj zájmové sféry, zlepšení kvalifikace ale i účast na veřejném životě (Hofbauer 2008, s. 10).

Uvedli jsme několik definic volného času, nicméně nyní se na něj zaměříme podrobněji. Jak již bylo řečeno, vymezením pojmu volný čas se zabývá mnoho odborných publikací a mnoho významných autorit, jejichž názory jsou často prolnuty, různě se překrývají, ale mohou si také odporovat. Jednou z těchto významných autorit je Joffry Dumazedier (1915–2002), francouzský sociolog, který je označován za průkopníka sociologie volného času. Doba jeho života byla spojena s vědeckotechnickou revolucí, kdy bylo objeveno snad vše podstatné, co se objevit dá. Tyto objevy začaly provázet každodenní život, začala také pětidenní pracovní doba a vznikl nový čas v našich životech, čas „volný“. Podle Dumazediera (1966) představuje volný čas jen část mimopracovní doby, do které dále patří osobní potřeby a povinnosti (rodinné, společenské, občanské a duchovní). Dumazedier velice obohatil teorii volného času, poukazoval totiž na její nedostatek v porovnání s praktickou částí dané problematiky. I velice důležitá náplň volného času by měla být podložena vědeckým bádáním. Podle Dumazediera jsou pro vznik volného času nutné dvě podmínky.

Podmínky pro vznik volného času (Dumazedier):

1. Společenská činnost se již neřídí povinnostmi uloženými komunitou. Každý má právo zvolit si zaměstnání – práci, stejně tak trávení volného času. Nelze však opomenout sociální determinismus, jež tuto volbu zjevně ovlivňuje.
2. V moderní společnosti platí, že je profesionální práce ovlivněna vůlí člověka, nikoliv přírodou. Volný čas je od práce tedy snadno oddělitelný.

Dále francouzský sociolog popisuje čtyři základní vlastnosti, které má volný čas. Tyto vlastnosti jsou vzájemně spjaté.

Vlastnosti volného času (Dumazedier):

1. Volný čas osvobozuje.

Volný čas je výsledkem svobodné volby, není ale správné z něj vyloučit každou povinnost. Volný čas je osvobozením od určitého druhu povinností, je závislý na společenských vztazích a podléhá závazkům plynoucím ze skupin potřebných k jeho uplatnění. Volný čas znamená především osvobození od profesionální, případně školní, práce, ale také od základních závazků, které ukládají základní společenská zařízení – instituce rodiny, občanské a duchovní instituce. Stanou-li se volnočasové aktivity profesionální povinnostmi, nemění se jejich podstata, ačkoliv se mění technický obsah činnosti.

2. Volný čas je nezainteresovaný.

Volný čas nemá žádný ziskový, utilitární, ideologický nebo přesvědčovací, politický ani duchovní cíl. Hra ani činnost ve volném čase neslouží žádnému materiálnímu nebo společenskému cíli, přestože je volný čas sociálně i materiálně determinován. Pokud je tento čas zaměřen na nějaký ziskový cíl, utilitární či angažovaný, pak ho nazýváme časem polovolným.

3. Volný čas je hédonistické povahy.

Volný čas uspokojuje jedince i jeho požadavky. Charakteristické je hledání blaha, radosti a potěšení.

4. Volný čas uspokojuje osobní požadavky.

Volný čas nabízí osvobození od tělesné či nervové únavy, které působí proti biologickým rytmům člověka. Umožňuje rekreaci a nabízí osvobození od každodenní nudy a vymanění ze všedních stereotypů (Dumazedier 1966).

Porovnáme-li Dumazedierovu definici volného času s již výše uvedenou definicí Hofbauera, nacházíme téměř absolutní shodu. Dumazedier staví vedle volného času osobní potřeby a povinnosti, které Hofbauer řadí do tzv. času vázaného. I na jeho definici tedy můžeme bez problémů aplikovat všechny vlastnosti volného času, jež Dumazedier popisuje.

1.1 Funkce volného času

Volný čas má kromě vlastností samozřejmě také své funkce, bez nich by pro nás nebyl nijak důležitý. Mezi ty základní bychom zařadili odpočinek ve smyslu regenerace pracovní síly, dále pak zábavu jako obnovu duševních sil a rozvoj osobnosti neboli spoluúčast na vytváření kultury (Hofbauer 2004). Míra zastoupení jednotlivých funkcí závisí na konkrétní sociální skupině, s níž pracujeme. U dětí mladšího školního věku jsou všechny funkce stejně důležité.

Irena Slepíčková (2005) uvádí také tři základní funkce volného času, a to instrumentální, humanizační, a dle ní tu nejdůležitější, zábavnou. Instrumentální (nástrojová) funkce se objevila s rozvojem kapitalismu v počátcích 19. století, potřebná totiž začala být také regenerace sil dělníků. Došlo k „industrializaci“ volného času, lidé měli mít po práci možnost regenerace a s ní spojeného upevnění zdraví. Volný čas sloužil pro přípravu na plnění nejen pracovních povinností (také branných). Do humanizační funkce shrnuje Slepíčková výchovné, vzdělávací a socializační možnosti volného času. Již od počátků smýšlení o volném čase je jeho součástí kultivace ducha i těla. Mimo jiné je volný čas také nástrojem k uchovávání tradic a zvyků. Všichni se „učíme“ trávit svůj volný čas, a to i přesto, že ho trávíme sami. Pomocí volného času získáváme nové dovednosti a zkušenosti, setkáváme se s novými jedinci a zařazujeme se do skupin. Tím se učíme normám a rolím, tedy se socializujeme, a právě proto je smysluplné využití volného času tak důležité, zvláště pak u naší cílové skupiny – dětí mladšího školního věku. Třetí funkcí volného času je funkce zábavná, ta je dle Slepíčkové funkcí nejdůležitější. Zábavná funkce je spjata se sociálně

psychologickými a psychologickými aspekty volného času (Slepičková 2005, s. 21, 22). Sem patří ono zmiňované oproštění se od povinností a problémů a naskýtá se prostor pro osobní záliby a zájmy. Zde opět narážíme na zmíněné charakteristiky volného času – radost, prožitek a zábavu, jež popisoval ve svých definicích Dumazedier. Opět si můžeme povšimnout shody ve výše uvedených funkcích, které jsou pouze rozdílně pojmenovány.

Zaměříme se však ještě na jedno dělení funkcí, a to na komplexní vymezení funkcí volného času H. W. Opaschowského. Ten uvádí osm funkcí, které volný čas naplňuje. V první řadě je to funkce rekreace, kdy by mělo docházet k zotavování a uvolňování jedince. Volný čas ale může sloužit také jako kompenzace, a to kompenzace zklamání a frustrací, kterých jedinec nabyl ve svém životě. Třetí funkcí je výchova a vzdělávání (učení o svobodě a ve svobodě). Kontemplace neboli hledání smyslu života a jeho duchovní výstavby je další z funkcí. Důležitá je také komunikace, ve smyslu navazování a udržování sociálních kontaktů a partnerství. Participace je funkcí, kterou se angažujeme na vývoji společnosti. V neposlední řadě je důležitou funkcí integrace (stabilizace života rodiny a vrůstání do společenských organismů) a nakonec také enkulturace neboli kulturní rozvoj sebe sama, kreativita v umění, sportu i technických a dalších činnostech (Opaschowski in Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 17). Zde si můžeme povšimnout stejných funkcí, jež jsou u Slepičkové vtěsnány pod tři pojmy. U Opaschowského jako bychom na první pohled postrádali funkci dle Slepičkové nejdůležitější, a to funkci zábavnou. Ta je však skryta hned v několika jeho funkcích (rekreace, akulturace). Odborníci se na funkcích volného času shodují, užívají pouze rozdílnou terminologii.

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice, Bílá kniha, hovoří o funkci výchovné, vzdělávací, kulturní, zdravotní (regenerační a relaxační), sociální a preventivní (Kotásek 2001, s. 54).

1.2 Charakteristiky volného času dětí

Z hlediska zkoumané problematiky nás zajímá především volný čas dětí, ten se od volného času dospělých výrazně liší. Rozdíly nalézáme v množství volného času, ve struktuře činností, kterými je naplňován, ale i v míře jeho ovlivňování. Žádoucí je

především, aby byl volný čas dětí a mládeže pedagogicky ovlivňován. Děti totiž nemají dostatek zkušeností, aby se orientovaly ve všech oblastech zájmových činností, proto potřebují citlivé vedení. Aby bylo toto vedení účinné, je nezbytné, aby bylo nenásilné a nabízelo pestré a přitažlivé činnosti, kterých se děti musí účastnit dobrovolně (Pávková, et al. 1999, s. 15). Sak přidává další specifika volného času dětí, a to větší sociální flexibilitu a dynamiku, které děti mají především kvůli nízké zakotvenosti v systému sociálních rolí. V dětství a mládí jsou jedinci schopni pojmout nejširší spektrum zájmových aktivit za celý svůj život. Dětství se dle Saka vyznačuje daleko větší zájmovou pluralitou oproti dospělosti (Sak 2000, s. 133). Výzkum by měl ukázat, zdali děti schopnost pojmout široké spektrum zájmových aktivit využívají.

Děti mají obecně více volného času než dospělí. Není tomu tak ale ve všech případech. Bohužel jsou děti, které jsou přetěžovány školními povinnostmi, ať už ze strany rodiny či školy. Na tyto děti mohou být aplikovány nevhodné metody a formy výchovy nebo mohou mít specifické vývojové poruchy. Jsou také děti, které jsou paradoxně přetěžovány zájmovými aktivitami, bývá tomu tak u příliš ambiciózních rodičů. U těchto dětí pak chybí u zájmových činností důležitý rys, a to dobrovolnost. Může se také stát, že zájem dětí přeroste ve vrcholovou činnost, pak rostou nároky a vytrácí se původní charakter. Děti ale mohou být, kromě školních a zájmových činností, přetěžovány také těmi pracovními. Zde máme na mysli neúměrné požadavky spojené s chodem domácnosti, které jsou na dítě kladeny, ale také péči o mladší sourozence či práci v rodinných podnicích.

Naproti dětem, které trpí nedostatkem volného času, jsou děti, které mají volného času nadbytek a neví, jak s ním naložit. Tyto děti nemají příliš školních a pracovních povinností nebo je neplní a ve většině případů se nevěnují žádné zájmové činnosti. Jejich nuda je pak zaháněna způsoby, které jsou společností označovány jako nežádoucí (experimentování s omamnými látkami, vandalismus apod.). Tyto krajnosti, nedostatek i nadbytek volného času, jsou z výchovného hlediska velice problematické (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 28, 29).

Děti můžeme z hlediska trávení volného času rozdělit do několika skupin. První skupinou jsou děti, které mají pestré a proměnlivé (i nestálé) zájmy, což je charakteristické právě pro naši cílovou skupinu – děti mladšího školního věku. Druhou

skupinu pak tvoří děti, které mají pevně vymezené zájmy, jsou orientovány jednostranně (např. sport, techniky atd.). Děti s výrazným zájmem o určitý obor, ale i s dalšími širšími zájmy tvoří další skupinu. A nakonec je skupina dětí, které nemají trvalejší zájmy nebo mají zájmy, které jsou ze společenského hlediska problematické, nežádoucí či nevhodně realizované (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 30).

Význam volného času dětí je nepopiratelný, Petr Sak jej vidí především jako nezbytnou součást období sociální ontogeneze, kdy se utváří hodnotový systém jedince a pomocí reálného chování a činností se hledají cesty jeho uplatňování a objektivizace. Hodnotový systém, především jeho dynamizaci a promítnutí do sociálního časoprostoru, považuje za základ tvorby životního způsobu (Sak 2010, s. 133).

1.3 Dělení volnočasových aktivit

Kvalitní trávení volného času je velice důležité pro rozvoj dětí i mládeže a slouží jako prevence nežádoucích sociálně patologických jevů. Volný čas můžeme dělit z několika hledisek. Tím nejtriviálnějším dělením je dělení na aktivní a pasivní trávení volného času. Vzhledem k charakteru práce je pro nás toto dělení zároveň nejpodstatnější.

Abychom mohli označit trávení volného času jako aktivní, musí dle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, splňovat následující funkce:

- *aktivní přístup dětí a mládeže k provádění této činnosti,*
- *kompensace jednotvárné zátěže (při vyučování, dlouhém sezení, nerovnoměrném zatěžování jednotlivých oblastí mozku a nervové soustavy apod.),*
- *posilování zdravého způsobu života a zdraví.*

Hájek pojmenovává dělení dle úrovně činnosti na aktivní (produktivní) a receptivní. Tato dělení můžeme považovat za podobná. Hájek označuje za aktivní zájmy ty, během nichž se jedinec aktivně zabývá předmětem svého zájmu, sám tedy vyvíjí činnost a produkuje nějaké hodnoty. Tím je splněna první funkce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Další dvě však nejsou touto definicí nijak podmíněny. Receptivní zájmy jsou pak zaměřeny především na vnímání předmětu zájmu (sledování filmových představení, přednášky apod.). Nevýhodou receptivních zájmů je jistý potenciál vzniku pasivity a konzumního vztahu. Zde nacházíme jistou souvislost s prvním dělením. Obvykle se zájmy aktivní a receptivní prolínají (Hájek 2008, s. 166–168).

Hájek (2008) však nabízí také další dělení zájmů.

- Zaměříme-li se na intenzitu zájmů, rozlišujeme zájmy hluboké a povrchní. Hloubkou je myšleno úsilí, které jedinec vynakládá pro uspokojení onoho zájmu. Hluboké zájmy mají na jedince větší vliv, ve větší míře rozvíjejí jeho poznání a zdokonalují jeho dovednosti, také obohacují jeho citový život. U dětí mladšího školního věku jsou zájmy spíše povrchní.
- Dle časového trvání hovoříme o zájmech krátkodobých, dočasných či přechodných, jejichž opakem jsou trvalé zájmy.
- Z hlediska stupně koncentrace na předmět zájmu rozlišuje Hájek zájmy jednostranné a mnohostranné.
- Podíváme-li se na zájmy skrze společenské normy, můžeme rozlišit zájmy žádoucí, které chápeme jako hodnotné, a zájmy nežádoucí, které se neslučují se společenskými (případně právními) normami. Na tomto místě opět narážíme na skutečnost nutnosti pedagogického (společenského) ovlivňování zájmové činnosti dětí, jež vede k žádoucímu rozvoji osobnosti, talentu a aktivnímu životnímu stylu.
- Posledním dělením je dělení do tzv. zájmových oblastí, které jsou potřebné především z organizačního hlediska pro práci profesionálních pedagogů. Hranice těchto oblastí není přesně vymezena. Každá z oblastí je zaměřena na určité složky osobnosti.
 - **Rukodělné činnosti** – jsou zaměřeny na rozvoj manuálních dovedností a jemné motoriky, pomáhají k osvojení pracovních postupů a představivosti. Konkrétně se jedná o práce s různými materiály, šití, vaření, hry se stavebnicemi atd.
 - **Technické činnosti** – navazují na rukodělné činnosti. Slouží především k pěstování konstrukčních dovedností, technické představivosti a smyslu pro přesnost. Mezi technické činnosti patří modelářství, radiotechnika, motokáry apod.

- **Přírodovědná zájmová činnost** – seznamuje jedince s přírodními vědami a zákonitostmi, vytváří vztah k přírodnímu prostředí a tím dává základy k jeho ochraně (rybářské kroužky, ekologie, chovatelství apod.).
- **Esteticko-výchovné činnosti** – jsou důležité pro vytvoření a formování vztahu dětí k estetickým hodnotám. Při těchto činnostech je rozvíjena představivost, kreativita a podporována je také emocionální složka osobnosti. Radíme sem výtvarnou činnost, slovesnou tvorbu, hru na hudební nástroje, divadlo, film, literaturu, ale i tanec.
- **Tělovýchova a sport** – rozvíjí především fyzickou zdatnost. Důležitou roli hrají také při sebeprosazování, ve výchově k toleranci a v budování smyslu pro fair play. Nesmíme opomenout ani pěstování odolnosti vůči stresu. Do tělovýchovných činností patří kromě jiných také základní tělesná výchova, sportovní hry i lehká atletika. U sportovních her může dojít ale i k negativnímu posilování agresivity, a to při necitlivém vedení soutěživosti.
- **Turistika** – zahrnuje poznávací, přírodovědnou i společenskovední činnost s tělovýchovnými prvky.
- **Společenskovední zájmová činnost** – slouží k poznání společnosti, její historie a tradic. Radíme do ní také jazykové znalosti.
- **PC** – zájmová oblast týkající se výpočetní techniky je tou nejrychleji se rozvíjející. Děti jsou díky ní vybaveny počítačovými dovednostmi, rozvíjí ale také logické uvažování (programování).

Hájkovo dělení do zájmových oblastí je široké, přesto se nám zřejmě nepodaří do něj zařadit všechny aktivity dětí. Sledování televize, každodenní aktivitu naprosté většiny dětí, bychom do některé z oblastí jen těžko řadili. V esteticko-výchovné činnosti sice nalézáme film, ale v odlišném slova smyslu. Sledování televize bychom mohli zařadit do introvertně-konzumní orientace, jíž popisuje Sak (2000). Tato orientace je specifická dvěma dimenzemi, a to konzumní pasivností („nicnedělání“) a introvertností. Kromě této zájmové orientace Sak popisuje další čtyři – kulturní, sportovní, extrovertní a manuální. Kulturní orientace zahrnuje kromě jiného výtvarnou činnost a četbu knih,

nejblíže má k esteticko-výchovné činnosti Hájka. Sportovní orientaci není třeba blíže specifikovat, je téměř totožná s tělovýchovou a sportem dle Hájka, navíc do ní Sak řadí receptivní činnosti týkající se sportu a domácí práce. Extrovertní orientace obsahuje kontakt s druhými či se skupinou, patří sem milenecké aktivity, návštěvy kaváren, diskoték apod. Oblast manuální je prostředkem seberealizace, zahrnuje kutilství, práce na zahradě, chov zvířat atd. (Sak 2000, s. 137, 138). Sak popisuje zájmovou orientaci mládeže, která se od té dětské odlišuje, proto se jí nebudeme dále podrobněji zabývat. I když jsou dnes zájmy dětí na prvním stupni oproti minulosti posunuty tímto směrem.

Nakonec uvedeme dělení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Aktivitu dětí a mládeže můžeme dělit na několik forem.

- *Fyzická aktivita realizovaná organizovanou tělovýchovou a sportovní činností a neorganizovanou tělovýchovou a sportem.*
- *Zájmová činnost s účastí na práci ve výtvarných, přírodovědeckých, technických, hudebních kroužcích apod.*
- *Pohyb na čerstvém vzduchu spojený s fyzickou aktivitou (s turistikou, prací na zahradě apod.).*
- *Společenská činnost prováděná v co nejvyšší míře venku a při pohybové aktivitě.*
- *Zábava kompenzující duševní zdraví a přispívající k rozvoji osobnosti* (MŠMT 2002, s. 6, 7).

2 Výchova mimo vyučování

Z hlediska řešeného tématu je pro nás velice důležitá výchova mimo vyučování. Na té se podílí mnoho subjektů, mezi ty nejdůležitější patří rodina, škola a zařízení pro tento typ výchovy.

Pro naše účely použijeme vymezení tohoto pojmu pomocí čtyř hlavních znaků.

Výchova mimo vyučování

- *probíhá mimo povinné vyučování,*
- *probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,*
- *je institucionálně zajištěná,*
- *uskutečňuje se převážně ve volném čase* (Pávková, et al. 1999, s. 39).

Dalším pojmem, který se kromě pojmu výchova mimo vyučování používá, je pedagogika volného času. Tyto pojmy nejsou synonymy, ačkoli jsou často zaměňovány, mají k sobě totiž velice blízko. Pojem výchova mimo vyučování je označením oblasti výchovy, zatímco pedagogika volného času je vědní obor, zabývající se teoretickými i praktickými aspekty výchovy ve volném čase. Výchova mimo vyučování v sobě kromě ovlivňování volného času skrývá i další oblasti, např. přípravu na školu a upevňování hygienických a kulturních návyků (Pávková, et al. 1999, s. 40). Jako synonyma však používáme termíny výchova mimo vyučování a výchova ve volném čase (Pávková 2003, s. 10).

Průcha uvádí, že mezinárodní termíny, které jsou ekvivalenty k pedagogice volného času, zahrnují dva významy, jak mimoškolní vzdělávání, tak pedagogiku volného času. Nejpresnější by dle jeho názoru bylo označení „pedagogika mimoškolní výchovy a vzdělávání“ (Průcha 2006, s. 92). U nás se však užívá termín pedagogika volného času.

2.1 Funkce výchovy mimo vyučování

Stejně jako samotný volný čas, má i výchova mimo vyučování své specifické funkce. Pávková (2008) uvádí čtyři hlavní funkce výchovy ve volném čase – výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Uvádí také skutečnost, že jednotlivé typy organizací, institucí a zařízení pro výchovu ve volném čase, plní tyto funkce v různé míře i různými způsoby, vždy záleží na poslání daného typu zařízení. Význam těchto

funkcí se vyvíjel také s dobou, dříve byly primární funkce sociální a preventivní. Teprve postupem času narostla důležitost výchovně-vzdělávací funkce. Zdravotní funkce se ukázala jako důsledek promyšleného a cíleného působení na osobnosti dětí.

V současnosti je prioritou funkce výchovně-vzdělávací. *Ta spočívá v záměrném a cílevědomém formování osobnosti vychovávaných jedinců, dosahování reálných cílů pomocí promyšleně volených pedagogických prostředků. Nabízí se možnost působení na všechny složky osobnosti, tělesnou, psychickou i sociální, podle zaměření příslušné výchovné instituce* (Pávková 2008, s. 70). Výchova ve volném čase slouží k uspokojování a kultivování potřeb vychovávaného jedince, ale také k usměrňování, uspokojování, rozšiřování a prohlubování jeho zájmů a objevování a rozvíjení jeho specifických schopností. Různorodost metod a obrovské množství zajímavých činností slouží jako motivace k využívání volného času k vlastnímu prospěchu, tedy k zisku nových vědomostí, schopností a dovedností. Rozvoj poznávacích procesů vede též k utváření rysů osobnosti.

Nejmenší význam nese funkce zdravotní. Absolutně všechno působení na vychovávaného jedince musí podporovat zdravý tělesný, duševní i sociální vývoj. Zdravotní stav vychovávaných lze podpořit odpovídajícím nastavením režimu dne (střídání práce a odpočinku), vedením ke zdravému stravování, budováním a upevňováním hygienických návyků, podněcováním k pohybovým aktivitám i dodržováním zásad bezpečnosti práce.

Sociální funkce může být chápána jako péče o děti, zajištění jejich bezpečnosti, dohledu a zaměstnání v době po vyučování, když jsou rodiče zaneprázdněni. V tomto pojetí plní speciální funkci především školská zařízení a zařízení pro ústavní a ochrannou výchovu. Sociální funkci můžeme pojmut také z hlediska navazování sociálních vztahů v sociálních prostředích. Skupiny vychovávaných jsou při volnočasových aktivitách v mnoha ohledech heterogenní, což umožňuje rozvoj sociálních kompetencí, komunikativních dovedností, sociální percepce a interakce. Volnočasové aktivity se podílejí na socializaci člověka.

Prevence negativních jevů je dnes také důležitou součástí výchovy ve volném čase. Nespecifická primární prevence je vysoce efektivní. Předcházení problémům je daleko

snadnější než jejich řešení. Navíc je také levnější, vysoké náklady na převýchovu, u které nemáme zaručený úspěch, vysoce přesahují náklady spojené s prevencí (Pávková 2008, s. 70–72).

V odborné literatuře se kromě výše uvedených funkcí výchovy ve volném čase můžeme setkat také s funkcemi relaxačními, regeneračními a kompenzačními.

2.2 Cíle, prostředky a podmínky výchovy mimo vyučování

Hlavním znakem výchovy jsou jasně formulované cíle, cíle mohou být různě obecné. Tím základním, tedy nejobecnějším cílem výchovy mimo vyučování (ve volném čase) dle Pávkové (2008) je *naučit jedince hospodařit s volným časem, rozumně ho využívat, reálně oceňovat volný čas jako hodnotu*. Právě to by měl mít na paměti každý vychovatel. Dílčí cíle se pak z tohoto obecného odvozují, příkladem dílčího cíle může být naučení dětí odpočívat či rozvíjet zájmy a specifické schopnosti. Dílčí cíle formulujeme podle různých hledisek, těmito hledisky mohou být – druh výchovné instituce, věk vychovávaných, složky osobnosti, složky výchovy či druh činnosti. Na cíle však můžeme pohlížet také z hlediska samotného pedagoga či účastníka činnosti, právě z tohoto hlediska pohlédneme na výše uvedený příklad dílčího cíle (Pávková 2008, s. 73).

Nejen vybavení dětí kompetencemi (vědomostmi, dovednostmi, schopnosti a postoji) je však cílem výchovy jako takové, ale i naučení schopnosti odolávat nástrahám moderní společnosti. Dnes můžeme problematiku drogové závislosti, agresivitu, extremismus a podobné jevy označit za dlouhodobé trendy společnosti a je nutné proti nim výchovou zasáhnout. Výchova je jednou z komplexních specifických forem primární prevence sociálně patologických jevů a výchova mimo vyučování je její nepostradatelnou součástí (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 39). Tyto cíle směřují k naplnění funkcí výchovy mimo vyučování, kterými jsme se zabývali v předchozí podkapitole.

Aby pedagog dosáhl svých výchovných cílů, volí *výchovné prostředky* (prostředky výchovy). Tento pojem můžeme užívat v různé šíři, nejširší pojetí zahrnuje všechny předměty a jevy, které pedagog (vychovatel) cílevědomě využívá k dosahování stanovených výchovných cílů (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 38). Toto pojetí

zahrnuje do pedagogických prostředků činitele výchovy, obsah, metody, formy a prostředky materiální.

- Pojmem *činitelé výchovy* rozumíme pro účely této práce rodinu, školu a výchovné instituce. Rodina hraje ve výchově k užívání volného času zvláště významnou roli, vzory rodičů i dalších příbuzných působí na vychovávaného silně formativně. Zanedbatelný není ani vliv učitelů, kteří mohou žáka ovlivňovat různými způsoby. Učitelé by se měli zajímat o trávení volného času svých žáků, měli by znát jejich zájmovou orientaci i případné úspěchy na tomto poli. Informace jsou pro ně využitelné i při vyučování. Měli by být, stejně jako rodiče, pro děti vzorem i v oblasti náplně volného času. Školy jako takové by pak měly být střediskem pravidelných i příležitostných volnočasových aktivit, ale také centrem, jež poskytuje informace o možnostech trávení volného času v okolí (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 30).
- *Obsah výchovy* ve volném čase se liší dle typů zařízení, je závislý na jejich pojetích a funkcích. Vychovávající má při stanovení obsahu výchovy značnou volnost, měl by však vycházet z vytyčených cílů a potřeb vychovávaných. S volností však přebírá vychovávající také odpovědnost. Obsah je nejčastěji stanoven výčtem výchovně-vzdělávacích činností (Pávková 2008, s. 74).
- Záměrné postupy, způsoby, které vychovávající užívá, aby dosáhl dosažení výchovných cílů, označujeme jako *výchovné metody*. Metod je celá řada a můžeme je třídit dle různých kritérií, např. na metody receptivní a aktivizující, metody osvojování vědomostí a dovedností atd. Jako tradiční ale označujeme dělení metod na názorné, slovní a metody praktických činností (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 38). Nezastupitelnou roli ve výchově hrají metody názorné, při nichž však nemusí být pedagog v roli předvádějícího, může se stát pozorovatelem „účinkujícího“ dítěte. Metod slovních je celá řada, od výkladu, přes popis a různé vysvětlování, se dostáváme až k rozhovoru. Rozhovor je pravděpodobně nejvyužívanější slovní metodou vůbec, dává prostor komunikaci a posiluje sociální vazby mezi účastníky. Ve výchově mimo vyučování se nejčastěji setkáváme s metodami praktických činností, které tvoří hlavní obsah výchovy ve volném čase (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 44, 45).

- Formy výchovy ve volném čase jsou závislé na zařízeních, ve kterých jsou realizovány. Dělit je můžeme z několika různých hledisek. Tím prvním může být stupeň organizovanosti, hovoříme pak o dětech, které jsou organizované v pravidelných činnostech v různých útvarech pod přímým vedením pedagoga, o dětech organizovaných v příležitostných akcích nebo o spontánní činnosti. Výše uvedenými zájmovými útvary jsou kroužky, kluby, oddíly, soubory, oddělení školní družiny a výchovné skupiny. Další dělení může být podle míry pravidelnosti (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 45). Pávková (2008) popisuje jako nejhojněji využívané formy výchovy různé hry a soutěže, ale i vycházky či exkurze, schůzky oddílů, tréninkové jednotky atd.
- Nesmíme zapomínat také na nezbytné *materiální prostředky*, do kterých patří jak prostory určené k výchovné činnosti, tak i jejich materiální vybavení. Na tyto prostředky jsou kladeny poměrně přísné hygienické, pedagogicko-psychologické i estetické požadavky (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 75).

Znalost podmínek, v nichž výchova probíhá, je nezbytně nutná, je totiž východiskem pro pedagoga správnou volbu výchovných prostředků a nacházení příčin výchovných jevů. (Hájek, Hofbauer, Pávková 2010, s. 39). Podmínky výchovy mimo vyučování dělíme klasicky na vnitřní a vnější. Do vnitřních podmínek výchovy patří především individuální a věkové zvláštnosti jedinců, které vychováváme. Zejména znalost věkových zvláštností je pro pedagoga pracujícího ve sféře volného času velice důležitá. Tento pedagog či vychovatel pracuje ve většině případů s heterogenními skupinami dětí. Vnějšími podmínkami pak máme na mysli veškeré materiální a sociální prostředí. Prostor, ve kterém je výchova uskutečňována, je rozmanitý a proměnlivý. Požadavky na prostory a materiální vybavení jsou tedy závislé na konkrétním typu organizace či příslušného zařízení (Pávková 2008, s. 73).

2.3 Požadavky na výchovu mimo vyučování

Každá oblast výchovy má své specifické požadavky, stejně je tomu také u výchovy mimo vyučování. Z hlediska těchto specifických požadavků lze posuzovat kvalitu výchovného působení. Pávková, Pavlíková a Hrdličková uvádějí deset požadavků nutných pro realizaci výchovy mimo vyučování.

Požadavek pedagogického ovlivňování volného času je zobrazením specifické zvláštnosti volného času dětí a mládež. Chápeme ho jako nutnost citlivého pedagogického vedení dětí k rozumnému využívání volného času. Všechny děti mají mít možnost efektivně naplňovat svůj volný čas, toto právo vyplývá z Úmluvy o právech dítěte.

Požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování. V tomto požadavku je obsaženo společné plnění výchovného cíle a rozvoje osobnosti dítěte. Mimo vyučování se k naplnění tohoto cíle využívají specifické prostředky. Požadavek v sobě zahrnuje také spolupráci pedagogů a předpokládá možnou kompenzaci obou oblastí výchovy.

Požadavek dobrovolnosti je velice podstatným v práci s dětmi ve volném čase. Dobrovolnost by měla být základem provádění všech činností, někdy je však tato dobrovolnost relativní. Pedagog totiž vytváří podmínky a situace tak, aby je děti dobrovolně přijímaly. Toto jednání se neobejde bez pedagogovy znalosti a respektování přání dětí kombinované se schopností účinné motivace.

Požadavek aktivity je předpokladem aktivního podílení dětí na všech fázích dané činnosti, od plánování, přes přípravu k realizaci i finálnímu hodnocení. Aby byl tento požadavek naplněn, je nutné podporovat iniciativu, nápaditost a samostatnost dětí.

Požadavek seberealizace by měl poskytovat strukturu činností, při nichž by každý jedinec mohl uplatnit své vlohy a schopnosti a stát se tak v určité oblasti lidských činností úspěšným. Ve volnočasových aktivitách by se měli uplatnit i jedinci méně úspěšní ve škole. Prožívání úspěchu je důležité pro zdravý duševní rozvoj.

Požadavek pestrosti, zajímavosti a přitažlivosti je zaměřen na obsah, metody a formy práce výchovy mimo vyučování. Jeho předpokladem je respektování individuálních potřeb dětí.

Požadavek odpočinkového, rekreačního zaměření vyžaduje v první řadě takové činnosti, které pomáhají s odstraňováním únavy, slouží k regeneraci duševních i fyzických sil a kompenzují činnosti při vyučování.

Požadavek zájmového zaměření klade důraz na zájmovou činnost, která má být nejdůležitější složkou výchovy mimo vyučování.

Požadavek citlivosti a citovosti zdůrazňuje citlivost, kterou musí pedagog disponovat při vedení a motivování činnosti. Působí totiž nejen na rozumovou složku osobnosti dítěte, ale hlavně na jeho emocionalitu. V tomto požadavku je skryto také stanovení o vytváření především kladných emocionálních prožitků, jež má výchova mimo vyučování vytvářet.

Požadavek orientace na sociální kontakt nám říká, že bychom měli prožívat volný čas v interakci s ostatními lidmi, s přáteli. Všichni by měli mít své místo ve skupině, všichni by měli být přijímáni. Zařízení a instituce pro výchovu mimo vyučování by však neměly nadměrně omezovat čas, kdy je dítě se svou rodinou.

Tyto požadavky považují autorky za „čisté“ pedagogické zásady, kromě nich se však objevují další požadavky, vyplývající z vnějších podmínek práce. Takovýmto požadavkem je **požadavek efektivity**, který vyžaduje dosahování správných cílů pomocí přiměřených prostředků. **Požadavek kvality a evaluace** se týká především vychovatelů, ti by měli být schopni hodnotit svou práci a pracovat na jejím zdokonalování. Evaluaci vnější pak zajišťují nadřízené orgány (Pávková, et al. 1999, s. 48, 49).

Kromě výše uvedených požadavků jsou pro výchovu mimo vyučování platné samozřejmě také požadavky obecné, které v pedagogice označujeme jako principy. Například principy demokratičnosti, humanity, vědeckosti a spojení teorie s praxí.

V této oblasti bychom neměli opomenout ani požadavky, které formuloval náš význačný pedagog Jan Amos Komenský. Jedná se např. o postup od blízkého ke vzdálenému, od jednotlivého k obecnému, od známého k neznámému.

3 Instituce pro výchovu mimo vyučování

Výchovou mimo vyučování se zabývají školská zařízení, výchovná a ubytovací zařízení i další subjekty. V této části práce se budeme zabývat především vymezením jejich poslání a jejich hlavními charakteristikami.

Dle vyhlášky o zájmovém vzdělávání (74/2005 Sb.) školského zákona (zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání zahrnuta střediska volného času (domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby. Ubytovací a výchovná zařízení upravuje vyhláška 108/2005 Sb., o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Patří sem domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Vzhledem ke zkoumané problematice se blíže zaměříme především na výše uvedená školská zařízení.

3.1 Středisko volného času

Střediska volného času (dále SVČ) bývají nejčastěji právními subjekty a jsou zřizována dle vyhlášky MŠMT 432/1992 Sb., nejčastěji kraji a obcemi. Domy dětí a mládeže se, na rozdíl od stanic zájmových činností, zabývají širokou zájmovou činností. Nejčastější organizační formou bývají zájmové kroužky, ty jsou dle pedagogického slovníku formou mimotřídní či mimoškolní činnosti, jejímž obsahem je pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů a koníčků. Stanice zájmových činností se zaměřují pouze na jednu konkrétní zájmovou oblast. Služby obou institucí mohou využívat děti, mládež, pedagogové, rodiče s dětmi i další zájemci. Zde realizované zájmové činnosti bývají specializované a odborně vedené. SVČ poskytují komplexní služby v jiném prostředí, než ve kterém děti a mládež plní povinnou školní docházku, na rozdíl od školních družin a klubů. Toto prostředí je méně formální a na jeho utváření se podílejí sami účastníci, navíc zde není téměř žádné časové omezení, činnost bývá realizována i ve dnech, kdy neprobíhá školní vyučování (Zajíc 2008, s. 16).

Výše uvedenou vyhláškou o zájmovém vzdělávání jsou upraveny formy zájmového vzdělávání SVČ:

- příležitostná zájmová činnost
- pravidelná zájmová činnost

- táborová činnost
- osvětová činnost
- individuální práce s účastníky vedoucí k rozvoji nadání
- nabídka otevřených spontánních aktivit
- organizace soutěží a přehlídek vyhlašovaných nebo spoluvyhlašovaných MŠMT ČR (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 143)

3.2 Školní družina

Školní družina (dále ŠD) je školským zařízením výchovy mimo vyučování, se kterým se setkáváme nejčastěji a pravděpodobně jím prochází také nejvíce dětí. Školní družiny (zřízené dle vyhlášky MŠMT 87/1992 Sb.) jsou přechodem mezi školou a domovem a plní hned několik funkcí. Kromě zájmových činností, na které se zaměřujeme, nabízí dětem také rekreaci a odpočinek (Pávková, Hájek 2003). ŠD existují většinou v základních školách, ale mohou být zřízeny také jako samostatná zařízení (slouží pak jedné či více školám). Přednostně jsou ŠD určeny žákům prvního stupně základního vzdělávání, jednotlivá oddělení ŠD jsou pak naplňována do maximálního počtu 30 žáků. Konkrétní počet žáků na jednoho pedagogického pracovníka upravuje ředitel dle charakteru vykonávané činnosti (max. však 30 žáků), přičemž je zohledňována také přítomnost žáků integrovaných. ŠD při speciálních školách se liší počtem dětí i zaměřením činnosti, řídí se vyhláškou 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Žáci jsou do ŠD přihlašováni rodiči k pravidelné docházce (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 146).

3.3 Školní klub

Školní klub (dále ŠK) je určen žákům z druhého stupně základní školy a žákům odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. ŠK může tvořit s ŠD jeden organizační celek, některé jejich činnosti tak mohou být organizovány společně. Základní činností ŠK jsou zájmové aktivity, které jsou organizovány formou kroužků, ale i příležitostných akcí i spontánní činností. Žáci se mohou hlásit již sami, a to k pravidelné docházce či pouze do některého z kroužků. Avšak pravidelná účast není pro žáky závazná. Pokud není v obci zřízeno středisko volného času, může ŠK přebírat jeho funkci

(Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 147). ŠK jsou otevřená zařízení, mohou je tedy navštěvovat žáci z různých škol. Pobyt žáka v klubu bývá mírně zpoplatněn (Zajíc 2008, s. 16).

Výše uvedená školská zařízení pro zájmové vzdělávání jsou charakteristická tím, že je v nich výchovně vzdělávací činnost vykonávána profesionály, zpravidla placenými pedagogickými pracovníky. Tím však není vyloučeno dobrovolnictví. S dobrovolníky se hojně setkáváme ve střediscích volného času. Přesto je profesionální zázemí školských zařízení hlavní odlišností od neziskových organizací zaměřených na výchovu dětí a mládeže (Zajíc 2008, s. 14–18).

3.4 Nestátní neziskové organizace

Neziskové organizace (dále NNO) jsou také výraznými subjekty pracujícími s dětmi a mládeží, vhodně doplňují výše uvedená školská zařízení. Řadíme mezi ně organizace dětí a mládeže a občanská sdružení, která se dětem a mládeži věnují. Mnoho organizací působí po celé republice (Junák, Pionýr, Duha, Sokol a další tělovýchovné organizace, zájmová sdružení hasičů atd.), další mají místní charakter. Přínosem NNO je zejména poskytování dlouhodobého zázemí silných osobních vazeb dětem a mladým lidem. Organizace se často stávají součástí celého života a vedou k jeho vhodnému nasměrování. Důležitou zkušeností, kterou sdružení předávají svým členům je zážitek, že to nejcennější se v životě nedá zaplatit – a že „zadarmo“ neznamená „bezpečné“ (Zajíc 2008, s. 18). NNO umožňují dětem přirozeně rozvíjet jejich schopnosti, dovednosti a talent a připravují je na budoucí život (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008, s. 150).

3.5 Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Cílovou skupinou nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (dále NZDM) jsou neorganizované děti a mládež ve věku od 6 do 26 let. Jsou to jedinci nacházející se v obtížné životní situaci (např. narušené rodinné vztahy, nízká sociální a životní úroveň, zdravotní handicap), ohrožení sociálně patologickými jevy nebo mající vyhraněný životní styl, který je většinou společností nepřijatelný (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008). NZDM jsou sociální službou a měla by svým klientům pomoci ke zlepšení

kvality života. Také by měla snižovat sociální rizika, jež jsou spojena s klientovým životním stylem, dále pak pomoci orientovat se v sociálních situacích. „Nízkoprahovost“ znamená maximální přístupnost a odstranění všech bariér (sociální, psychické i jiné), služba je bezplatná a klienti se v ní nemusejí registrovat, mohou zůstat v anonymitě. Program bývá naplňován především spontánními aktivitami. NZDM jsou zřizována na základě zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách (Úřad vlády 2013).

Kromě výše uvedených zařízení existuje velké množství subjektů, které nabízí volnočasové aktivity na komerčním základě, jsou zřizovány jako živnosti. Tato zařízení se zaměřují různými směry. Specifickou oblastí jsou provozovatelé táborů (Hájek, Hofbauer, Pávková 2008).

Zájmové vzdělání může být dále zprostředkováno Základními uměleckými školami, ve kterých se realizují klienti v esteticko-výchovné činnosti, dále školami jazykovými. Volný čas značně ovlivňují také tělovýchovné organizace a sportovní kluby. V oblasti ovlivňování volného času dětí se rozrůstá působnost církví a náboženských společenství, např. salesiánská střediska mládeže (Pávková et al. 1999).

3.6 Zařízení pro volný čas v Liberci

Město Liberec je městem krajským a s více než 100 tisíci obyvateli patří k největším městům v České republice. Zmapovat zde všechna zařízení a sdružení, věnující se dětem a mládeži ve volném čase, není hlavním cílem této práce a vysoce by to přesáhlo její rámec. Zaměříme se tedy pouze na ta nejvýraznější a polohově blízká k vybraným školám.

Centrum Generace Liberec

Občanské sdružení se zaměřuje na uspokojování kulturních, sportovních, vzdělávacích a jiných zájmů svých členů. Ze zájmového vzdělání Centrum Generace nabízí např. Klub Kolfink, kroužek podobný skautu, jež se zaměřuje na turistiku, ekologii a netradiční hry, kroužek je pro děti od 6 do 15 let a je zpoplatněn částkou 500 Kč/pololetí (Fúsek 2012).

Centrum volného času Arabela

Centrum volného času Arabela je občanské sdružení, které od roku 2003 nabízí volnočasové aktivity pro všechny věkové kategorie bez jazykových a kulturních bariér. Kromě odpoledních kroužků nabízí centrum víkendové akce, tábory i různá pobytová zařízení (Centrum volného času Arabela 2013).

Dům dětí a mládeže Větrník

V Liberci je jeden Dům dětí a mládeže (dále DDM) – Větrník. Větrník nabízí širokou škálu činností, které jsou realizovány formou zájmových kroužků. Větrník nabízí výtvarnou, dramatickou, hudební i sportovní činnost, ale také modelářství, elektroniku, turistiku a mnohé další zájmové útvary. Zájmové útvary jsou zpoplatněny, např. zájmový útvar Plastikový a železniční modelář částkou 950 Kč/rok. Tento zájmový útvar probíhá jednou týdně 90 minut. Podobnou částku bychom zaplatili za většinu kroužků v DDM (Dům dětí a mládeže Větrník 2013).

Komunitní středisko KONTAKT Liberec

Komunitní středisko KONTAKT je příspěvková organizace, které kromě jiného provozuje klubovou činnost a zajišťuje vzdělávací a volnočasové aktivity. Svou činnost středisko zaměřuje také na národnostní menšiny. Dětem nabízí volnočasové aktivity, které jsou pro ně z důvodu nepříznivého sociálního prostředí nedostupné. Středisko nabízí dětem od 6 do 15 let zájmové kroužky – Český jazyk, Taneční kroužek Hip-Hop, Roma Dance, Počítačový kroužek, Taneční kroužek Amare Čhave, Dovedné ruce a Moderní tanec – Break Dance (KSK 2013).

Sportovní kluby

Náplň volného času nabízejí také sportovní kluby, v Liberci najdeme atletické kluby, baseballový a softballový klub, ale i klub florbalový, fotbalový, gymnastický, cyklistický a mnohé další. Můžeme se stát také členy plaveckého či střeleckého oddílu.

Základní umělecká škola Liberec

Vzdělávání v uměleckém duchu nabízí ZUŠ Liberec. Kromě hudebního oboru má škola obor literárně dramatický, taneční a výtvarný. Školné je v letošním školním roce

u většiny oborů 760 Kč pro žáky z 1. až 3. třídy, pro starší žáky pak 1.000 Kč za pololetí, individuální výuka hry na hudební nástroj stojí 1.600 Kč/pololetí (ZUŠ 2013).

4 Dítě mladšího školního věku

Vzhledem k vybrané cílové skupině je důležité charakterizovat mladší školní věk. Toto období začíná zpravidla společně se školní docházkou, tedy v šesti letech, a trvá přibližně do deseti až jedenácti let dítěte. Langmeier s Krejčířovou uvádí hranici 11–12 let, kdy se objevují první známky pohlavního dospívání. Po celé období je dítě žákem 1. stupně základní školy.

V mladším školním věku dochází k několika změnám, ty však nejsou tak převratné jako v útlém věku ani tak bouřlivé jako v období následujícím. Psychoanalýza označuje tento věk jako období latence. Studie však ukazují, že v mladším školním věku pokračuje vývoj plynule a trvale, dítě dosahuje výrazných pokroků ve všech směrech (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 117, 118).

Důležitý životní mezník přichází hned na počátku období, vstup do školy. Dítěti se mění způsob života a sociální vztahy, objevují se školní (společenské) povinnosti. Pro dítě to může být nepříjemné, ale dokládá to, že už je „velké“. Také okolí na dítě pohlíží jinak. Dítě přijímá novou sociální roli školáka či žáka (Čáp 2007, s. 228, 229). Společně s touto rolí vzniká nový nárok této etapy („vývojový úkol“), kterým je vytrvalá, systematická snaha o dosažení vzdáleného cíle, překonávání překážek a nezdarů, a to i přesto, že činnost není sama o sobě nijak přitažlivá. Pokud dítě v tomto úkolu neobstojí, hrozí komplex méněcennosti, v jehož důsledku může dojít ke kapitulaci, rezignaci na vlastní plnohodnotné prosazení se ve společnosti. Dítě si do života nese pocit outsidera (Říčan 2009, s. 278).

Rozumové schopnosti

V období mladšího školního věku se dále rozšiřují a zdokonalují rozumové schopnosti. Silně je ovlivňuje prostředí, vyučování i činnosti, jimž se dítě věnuje ve volném čase. Typický je střízlivý realismus, dítě se zajímá o fakta a o to, jak fungují věci kolem něj. Novinkou je konkrétní logické myšlení, které je opřeno o konkrétní nazírání (Říčan 2009, s. 148). V souvislosti s vyzráváním smyslových orgánů se zdokonaluje vnímání, nedokonalé ale zůstává vnímání času a prostoru. Ke konci období dochází k přechodu od vnímání k pozorování. Vyvíjí se také pozornost dítěte, kromě bezděčné pozornosti i záměrná (její trvání je však kratší). Představy dítěte jsou názorné, konkrétní a velice

živé, pokud má však dostatek zkušeností získaných na základě vnímání. Dostatečná představivost je nutná k rozvoji myšlení. Fantazie je, na rozdíl od dominantního postavení v předškolním věku, kontrolována myšlením (Pávková 2008, s. 86).

Řeč

V mladším školním věku se rozšiřuje aktivní i pasivní slovní zásoba dětí, roste schopnost souvislého vyjadřování a děti již používají delší věty a souvětí. Ve školním prostředí si dítě osvojuje spisovný jazyk, gramatickou správnost psaného i mluveného, celkově kultivuje svůj řečový projev. Úroveň řečových dovedností je závislá na prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Důležité je naučit děti srozumitelně vyjadřovat vlastní myšlenky (Pávková 2008, s. 88). Řeč je totiž základním předpokladem úspěšného školního učení, napomáhá pamatování, čímž prodlužuje pochopení a ovládnutí světa. Významný je také pokrok v artikulaci, patlavost většinou mizí během začátku školní docházky (Langmeier, Krejčířová 2006, s. 123).

Fyzické předpoklady

V mladším školním věku dochází k nápadnému růstu do výšky, prodlužují se především dolní končetiny. Pokračuje formování páteře, dochází ke změnám ve tvaru lebky a mnohým dalším. Osifikace kostí stále pokračuje. Kosterní soustava stále obsahuje mnoho chrupavčité tkáně, proto je důležité dbát na přiměřené zatížení, které nezpůsobí vadné držení těla. V mladším školním věku se vyvíjí trvalý chrup. Vnitřní orgány i svalstvo nabírají na objemu a zvyšují svou výkonnost. Nervová soustava snadno podléhá únavě, proto je důležitý odpočinek po duševní práci. Nezbytnou součástí tohoto období je pohyb. Pohybová koordinace se zlepšuje, pohyby jsou přesnější, rychlejší i rozmanitější. Do osmi let má dítě potřebu spontánního pohybu (Pávková 2008, s. 86). Kromě hrubé motoriky se zlepšuje také motorika jemná.

Jednání a chování

Impulsivní jednání v mladším školním věku stále přetrvává, postupně se ale rozvíjí schopnost uvědomělé regulace vlastního chování. Dítě stále nedokáže jednat samostatně na základě vyšších motivů (př. uvědomění si významu učení), proto je nezbytná práce vychovatele.

Socializace

Socializace v tomto období je spojena s novou sociální rolí, do které dítě vstupuje. Ve školním kolektivu jsou postupně navazovány vztahy, kde se dítě učí solidaritě, kázni, ale také tomu, jak čelit agresi spolužáků (Říčan 2009, s. 278). Vztahy jsou však dosti labilní, kamarádi jsou vybíráni dle náhodných znaků. Dívky a chlapci většinou tvoří oddělené herní skupiny. Kromě vztahů s vrstevníky si dítě vytváří nové vztahy k dospělým (učitelům, vychovatelům), kteří jsou pro něj silnou autoritou. Do osmi let přijímá dítě jejich názory bez výhrad, poté se ve vztahu k autoritám projevuje kritičnost (Pávková 2008, s. 89).

Zájmy

Děti v mladším školním věku bývají extravertně zaměřeny, s čímž do jisté míry souvisí značná šíře jejich zájmů. Tyto zájmy jsou nestálé a dosti povrchní. Společně s potřebami (např. potřeba poznání, pohybu) jsou však nejčastějšími motivy k jednání dětí (Pávková 2008, s. 90).

V mladším školním věku je nejvýznamnější činností učení, kterým je uspokojována zvědavost typická právě pro toto období. Velký význam má stále také hra, jejíž charakter již nabývá realističtější podoby. Hra je méně fantastická a stává se promyšlenější, plánovitější a složitější. Realizována je často ve skupinách, kde probíhá spolupráce. Roste počet pohybových her s pravidly, které slouží jako kompenzace dlouhého sezení ve škole.

Práce má v mladším školním věku podobu sebeobsluhy, pomoci kamarádům či pomoci při běžném hospodaření. Všechny tyto činnosti vedou k formování kladných morálních vlastností (Pávková 2008, s. 90).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak tráví volný čas děti na prvním stupni základních škol, a to děti s postižením i děti bez postižení. Dále pak obě cílové skupiny porovnat. Dalšími cíli bylo zjištění možností trávení volného času dětí, informovanosti dětí o možném trávení volného času a nalezení případných příčin zjištěného stavu.

6 Předpoklady

P1: Více než polovina dětí netráví svůj volný čas aktivně.

P2: Děti bez postižení tráví svůj čas aktivněji než děti s postižením.

P3: Děti v prvním ročníku základní školy mají více zájmů než děti v pátém ročníku základní školy.

7 Použité metody

Použita byla metoda rozhovoru k získání kvantitativních i kvalitativních údajů. Metoda rozhovoru byla zvolena s ohledem na cílovou skupinu respondentů.

Rozhovor probíhal individuálně se žáky mimo prostředí třídy – většinou v kabinetu paní třídní učitelky. Připravené otázky byly rozděleny do pěti okruhů a přizpůsobovány aktuálním možnostem a schopnostem respondentům.

První okruh byl směřován spíše ke starším dětem, které měly vysvětlit pojem volný čas. U dětí z prvních tříd šlo především o uvolnění atmosféry a objasnění tématu. Druhý okruh se zaměřoval na trávení volného času a jeho zdůvodnění. Ve třetím okruhu bylo zjišťováno, s kým děti svůj volný čas tráví. Okruh čtvrtý se tázal na místa, kde děti tráví volný čas. Poslední částí bylo vyjádření spokojenosti či nespokojenosti s trávením volného času.

Doplňující výzkumnou metodou bylo prostudování dokumentů, a to především nabídek volnočasových aktivit několika zařízení v Liberci.

8 Charakteristika zkoumaného vzorku

Výzkum byl zaměřen na trávení volného času dětí mladšího školního věku. Výzkumným vzorkem byly děti z prvních a pátých ročníků Základní školy Dobiášova a Základní školy praktické a Základní školy speciální Orlí v Liberci. Ze Základní školy Dobiášova se výzkumu zúčastnilo celkem 43 dětí, z toho 18 dětí z první třídy a 25 dětí z třídy páté. V Základní škole praktické Orlí byl počet dětí nižší, jelikož jsou zde třídy naplňovány do maximálního počtu 14 dětí. V první třídě zde mají pouze tři děti, z nichž jedno je dlouhodobě nepřítomno, proto byla do výzkumu zařazena i třída druhá. Třídy jsou celoročně spojené. Nakonec se výzkumu zúčastnilo tedy 12 dětí z první a druhé třídy, dále budeme pro zjednodušení označovat třídy jako 1. třídu základní školy praktické. Z třídy páté se účastnilo celkem 9 dětí. Celkový počet zúčastněných je tedy 64.

Školy zapojené do výzkumu

1. Základní škola Liberec, Dobiášova

Dobiášova 851/5, Liberec, 460 06

Tato základní škola má sportovní zaměření, výzkum však nebyl prováděn ve sportovní třídě. Škola má kapacitu 680 žáků a nabízí nejen sportovní vyžití. Škola nabízí mnoho zájmových kroužků, např. sportovní hry, flétny, plavání, orientační běh, angličtinu, přírodovědný kroužek atd. Kroužky jsou zpoplatněny částkou 200 Kč/pololetí (angličtina 300 Kč/pololetí). Škola provozuje také školní družinu, která nabízí další zájmové útvary, např. vaření a břišní tance. Přehled všech kroužků nabízených školou a školní družinou viz přílohy B, C. Poplatek ve školní družině je 100 Kč na měsíc (ZŠ Liberec, Dobiášova 2013).

2. Základní škola praktická a základní škola speciální Liberec, Orlí

Orlí 140/7, Liberec 3, 460 01

Výzkum byl prováděn na základní škole praktické, ve které se v tomto školním roce vzdělává 79 žáků, z toho 36 žáků ve čtyřech třídách na prvním stupni. Škola svým žákům nabízí zdarma zájmové kroužky keramika, výpočetní technika, flétna, pohybové hry, míčové hry a stolní tenis. Součástí školy je školní družina, která je v provozu denně do 16.30 hod, družina nabízí

logopedický a pěvecký kroužek. Příspěvek za pobyt ve školní družině činí 100 Kč/měsíc (ZŠ praktická, Orlí 2013).

9 Průběh výzkumu a interpretace jeho výsledků

9.1 Vyhodnocení jednotlivých položek

Rozdělení dětí podle pohlaví, navštěvované třídy a školy

Tabulka 1: Rozdělení dětí podle školy, třídy a pohlaví

	ZŠ		ZŠP		Celkem
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	
1. třída	6	12	2	7	27
5. třída	14	11	8	4	37
Celkem	20	23	10	11	64

Z tabulky je zřejmé, že se výzkumu zúčastnilo 64 dětí, z toho 30 chlapců a 34 dívek.

Vymezení pojmu

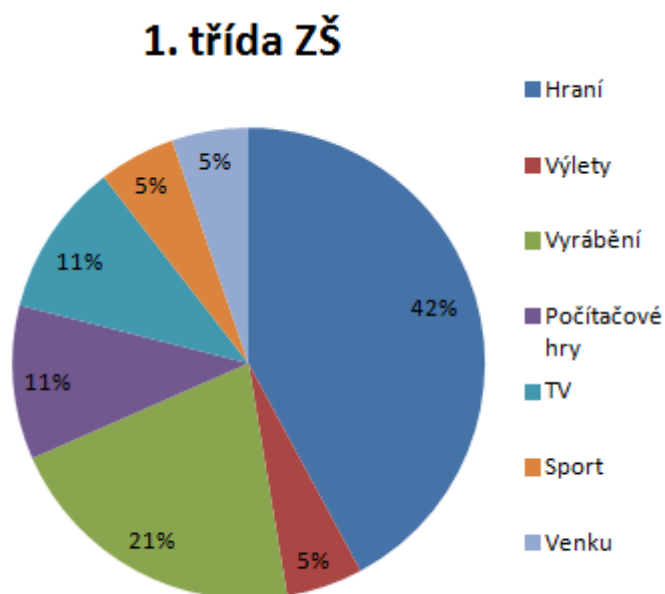
První část rozhovoru se týkala vymezení pojmu volný čas. Společně s dětmi bylo nutné ujasnit si téma rozhovoru a ověřit jejich porozumění. A to otázkou, která zjišťovala jejich představu o volném čase, otázka byla vyhodnocována pouze u dětí pátých tříd. V prvních třídách šlo především o uvolnění atmosféry a navození tématu. Odpovědi dětí z 5. tříd jsou rozděleny do skupin dle škol – základní škola (dále jen ZŠ) a základní škola praktická (dále ZŠP).

- ZŠ: „Když si kreslím.“
„Že nemám, co dělat.“
„Sportování s někým.“
„Chodit ven.“
„Počítače nebo jízda na kole.“
„Přestávky.“
„Můžu si číst nebo jezdit na kole, když rodičům nemusím pomáhat a nemusím se učit.“
„Jezdit na koni, tancovat, být venku.“
„Čas, když máš volno.“
„Nemám volný čas, musím být doma.“
„Nemám volný čas, doma furt uklízím.“

ZŠP: „Když dělám, co mě baví.“
 „Že děláme s rodinou společné věci.“
 „Chodím ven a tak.“
 „Když hraju fotbal.“
 „Když jsem na počítači“.
 „Když si můžu dělat, co chci.“
 „Hraní na playstationu, spaní, televize.

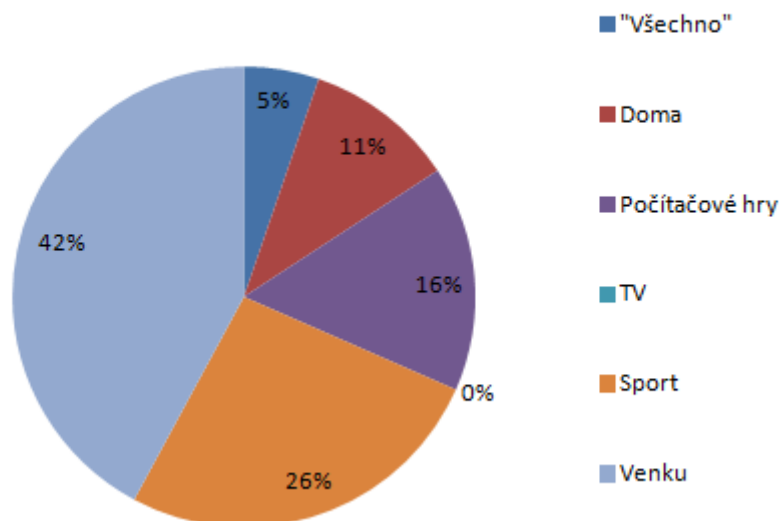
Již z těchto příkladů si můžeme utvořit základní představu o náplni volného času jednotlivých dětí. Z celkového počtu 34 dotázaných žáků pátých tříd pouze 3 žáci nevěděli, co je volný čas, tedy necelých 9 %. Odpovědi žáků základní školy a základní školy speciální se výrazně nelišily. Překvapivé byly odpovědi dvou dětí ze základní školy, které uvedly, že žádný volný čas nemají. Jedna dívka prý musí doma neustále uklízet a jeden chlapec musí být doma. Většina žáků definovala volný čas pomocí svých oblíbených činností.

Otázka č. 1: Co děláš nejraději, když se doma zrovna neučíš a nejsi ve škole?

Graf 1: Volný čas dětí 1. třídy ZŠ

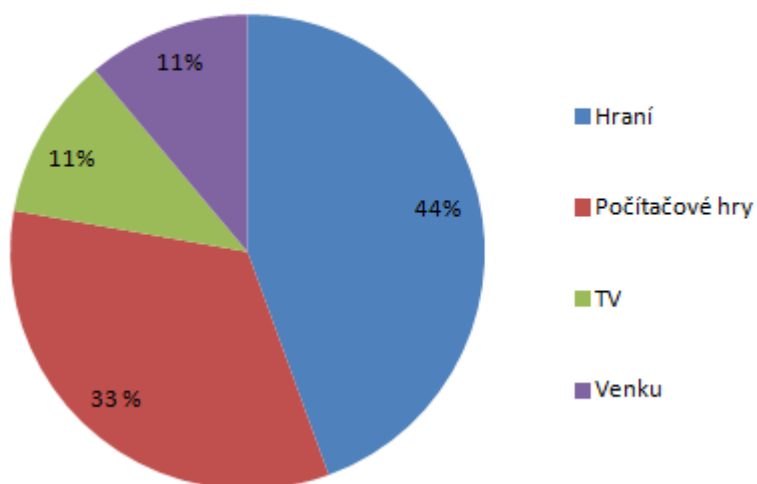
5. třída ZŠ

Graf 2: Volný čas dětí 5. třídy ZŠ

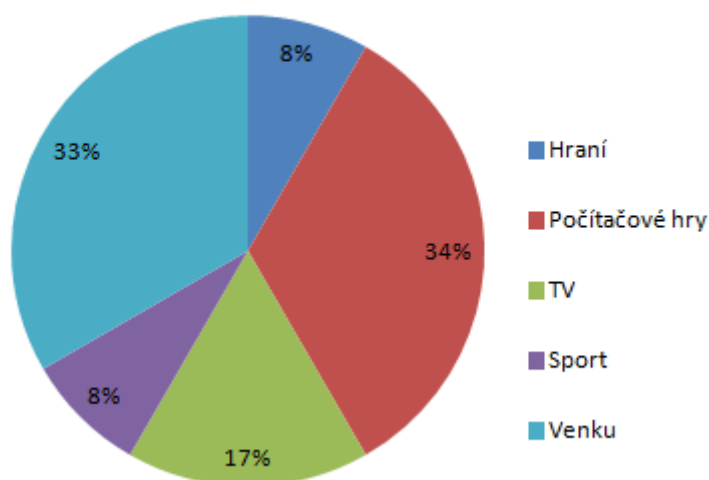
Z výše uvedených grafů si můžeme všimnout rozdílů v trávení volného času dětí 1. třídy a 5. třídy ZŠ. Odpovědi žáků byly velice různorodé, proto se grafy shodují jen v některých kategoriích. Zatímco většina dětí z prvních tříd si nejraději hraje, děti z tříd pátých tráví svůj volný čas rády venku. Poměr odpovědí týkajících se trávení času na počítači je podobný, překvapivé ale je, že v páté třídě neuvedl nikdo sledování televize, v první třídě se televize vyskytla u 15 % dětí. Povzbudivé je, že více než čtvrtina dětí z páté třídy uvedla na prvním místě sport.

1. třída ZŠP

Graf 3: Volný čas dětí 1. třídy ZŠP

5. třída ZPŠ

Graf 4: Volný čas dětí 5. třídy ZPŠ

V grafech 4 a 5 je znázorněno trávení volného času dětí ze základní školy praktické. V první třídě je nejoblíbenější volnočasovou aktivitou hraní, a to hraní o samotě, s kamarády, se sourozenci či s domácími mazlíčky. V páté třídě jsou na prvním místě počítačové hry, kterým však zdárně sekunduje trávení volného času venku.

Tabulka 2: Porovnání volného času dětí v procentech

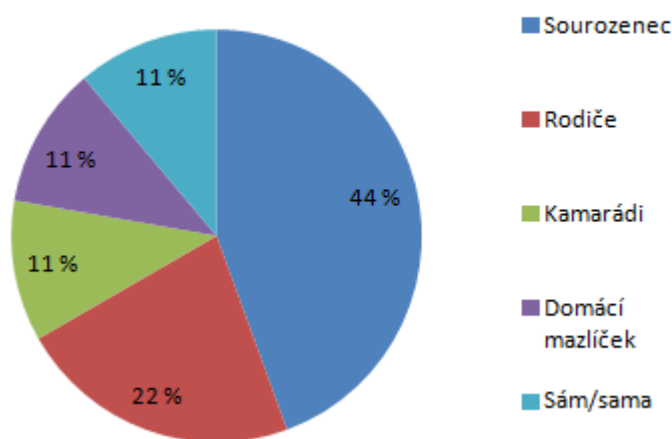
	1. třída ZŠ	1. třída ZPŠ	5. třída ZŠ	5. třída ZPŠ
Hraní	42	45		8
Výlety	5			
Vyrábění	21			
Počítačové hry	11	33	16	34
TV	11	11		18
Sport	5		26	8
Venku	5	11	42	33
Doma			11	
"Všechno"			5	

V tabulce 2 je v procentech znázorněn výskyt volnočasových aktivit ve všech třídách. Nejčastější aktivitou v prvních třídách je hraní, rozdíl mezi ZŠ a ZPŠ je zde minimální. Na ZPŠ ale tráví trojnásobek dětí, oproti ZŠ, svůj volný čas u počítačových her. Rozptýl aktivit v 1. třídě ZŠ je nejvyšší. V páté třídě ZŠ děti tráví svůj čas nejvíce venku,

na ZŠP u počítačových her a venku (rozdíl 1 % je minimální). Zatímco na ZŠ tráví volný čas u počítače 16 % dětí, v ZŠP je to více než dvojnásobek (34 %). Téměř pětina dětí ZŠP tráví svůj čas sledováním televize.

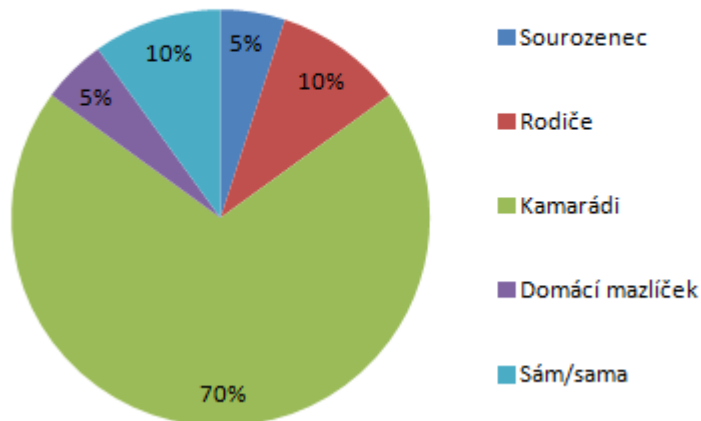
Otázka č. 2: S kým nejraději trávíš svůj volný čas?

1. třída ZŠ

Graf 5: Partner ve volném čase dětí 1. třídy ZŠ

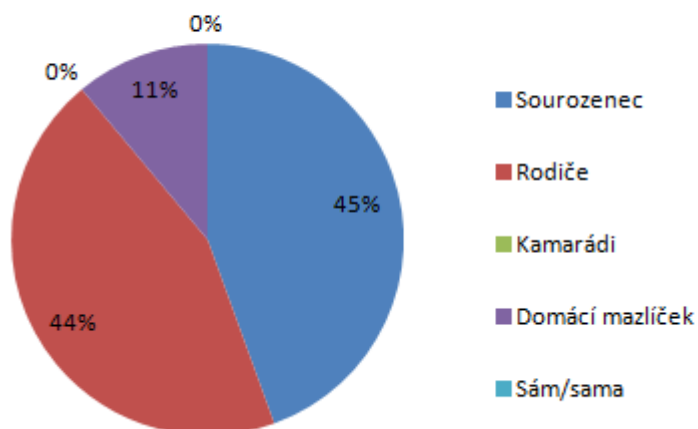
5. třída ZŠ

Graf 6: Partner ve volném čase dětí z 5. třídy ZŠ

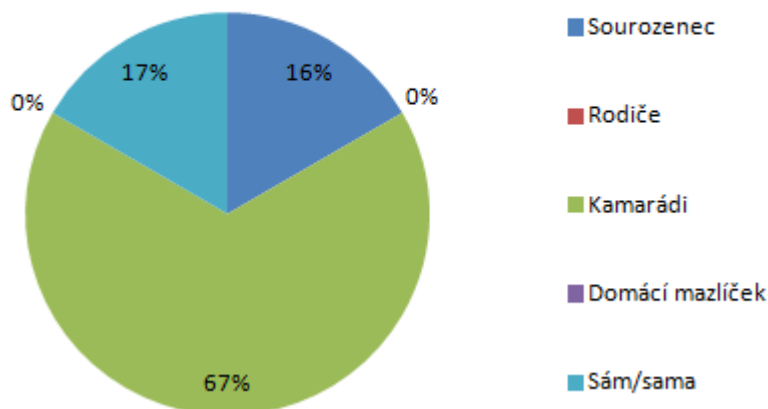
Grafy 5 a 6 ukazují proměnu v oblíbeném partnerovi na volný čas u dětí ZŠ. Zatímco v 1. třídě tráví nejvíce dětí volný čas se sourozenci, v 5. třídě je partnerem u 70 % dětí kamarád. Procento dětí, které jsou rády samy, zůstává přibližně stejné.

1. třída ZŠP

Graf 7: Partner ve volném čase dětí v 1. třídě ZŠP

5. třída ZŠP

Graf 8: Partner ve volném čase dětí v 5. třídě ZŠP

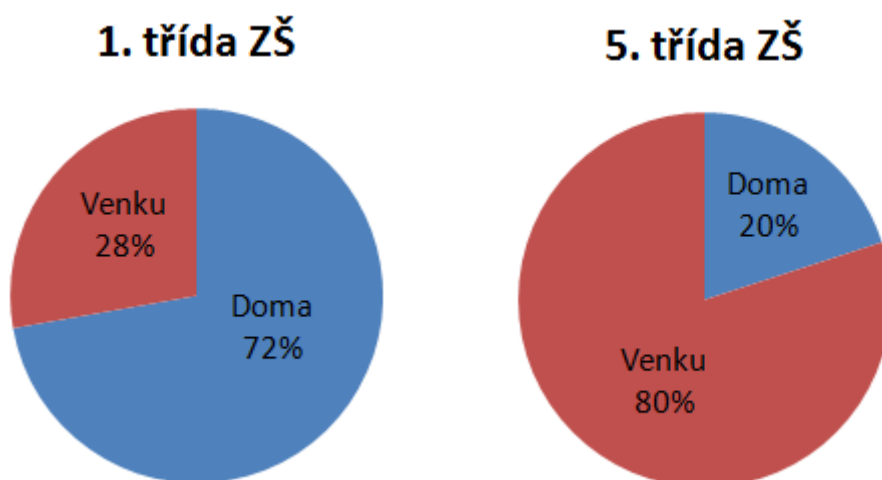
V grafech 7 a 8 je viditelná změna partnera podobná té u ZŠ. V 5. třídě ustupují do pozadí rodiče a sourozenci, a důležitou roli získávají ve volném čase dětí kamarádi.

Tabulka 3: Porovnání partnerů ve volném čase ve všech třídách (procenta)

	1. třída ZŠ	1. třída ZŠP	5. třída ZŠ	5. třída ZŠP
Sourozenec	44	45	5	16
Rodiče	22	44	10	0
Kamarádi	11	0	70	67
Domácí mazlíček	11	11	5	0
Sám/ sama	11	0	10	17

Tabulka 3 ukazuje proměnu partnerů ve volném čase, shodně jsou v prvních třídách nejoblíbenějšími společníky ve volném čase sourozenci (příp. rodiče) a v třídách pátých kamarádi. Rodinní příslušníci jsou tedy postupně nahrazováni kamarády, a to v ZŠ i ZŠP.

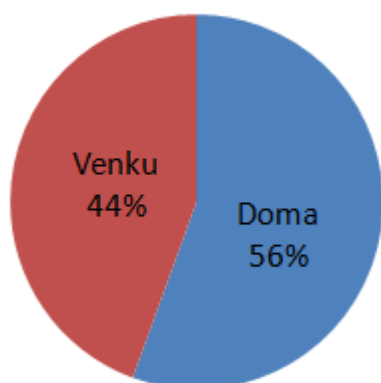
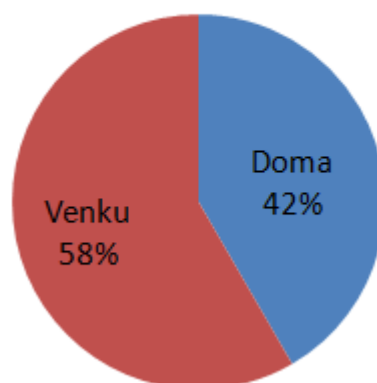
Otázka č. 3: Kde jsi ve svém volném čase nejčastěji?

Graf 9: Místo trávení VČ 1. třída ZŠ

Graf 10: Místo trávení VČ 5. třída ZŠ

V první třídě ZŠ téměř tři čtvrtiny žáků tráví většinu svého volného času doma, v páté třídě už doma tráví většinu svého volného času pouze jedna pětina žáků ZŠ. Grafy korespondují s předešlou otázkou o partnerovi ve volném čase, je zjevné, že doma tráví děti svůj čas s rodinnými příslušníky. Děti starší, z 5. třídy, dávají přednost kamarádům a tedy i pobytu venku.

1. třída ZŠP**5. třída ZŠP**

Graf 11: Místo trávení VČ 1. třída ZŠP Graf 12: Místo trávení VČ 5. třída ZŠP

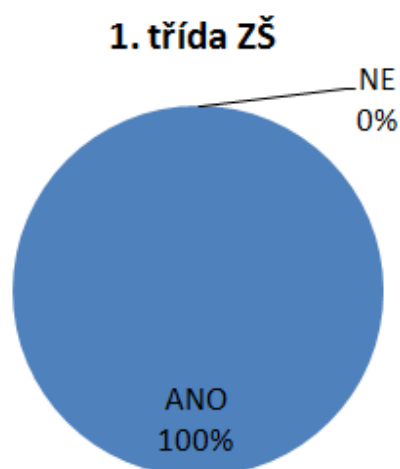
Změna místa, kde tráví děti ze ZŠP svůj volný čas je zde oproti škole základní (viz grafy 9 a 10) téměř zanedbatelná.

Tabulka 4: Místa trávení volného času dětí všech tříd (v procentech)

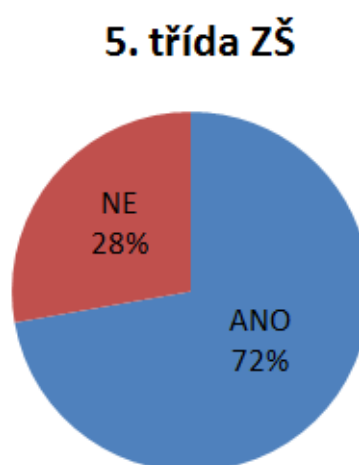
	1. třída ZŠ	1. třída ZŠP	5. třída ZŠ	5. třída ZŠP
Doma	72	56	20	42
Venku	28	44	80	58

Tabulka 4 ukazuje, že děti v 1. třídě ZŠ tráví svůj volný čas v 72 % doma a ve třídě páté už jen ve 20 %. V ZŠP tráví volný čas doma pouze 56 % dětí z 1. třídy, ale 42 % dětí z třídy páté. Více času doma tedy tráví děti z 5. tříd ZŠP (více než dvojnásobek oproti ZŠ).

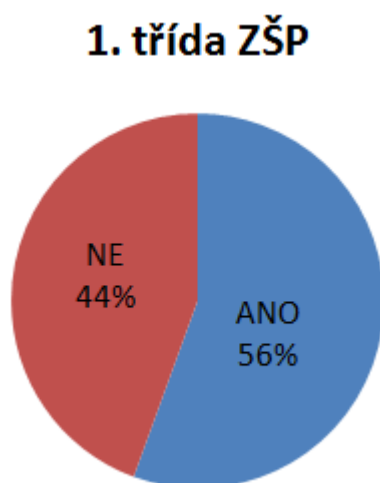
Otázka č. 4: Chodíš do nějakého zájmového kroužku?

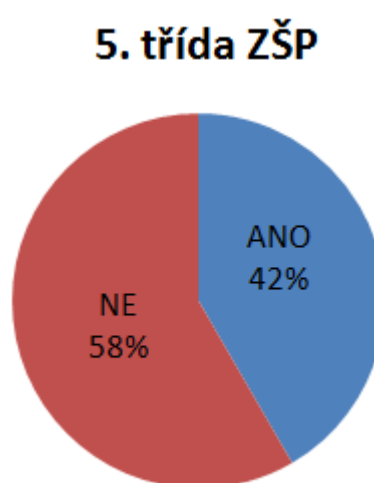
Graf 13: Kroužky 1. třída ZŠ

Graf 14: Kroužky 5. třída ZŠ

Graf 15: Kroužky 1. třída ZŠP

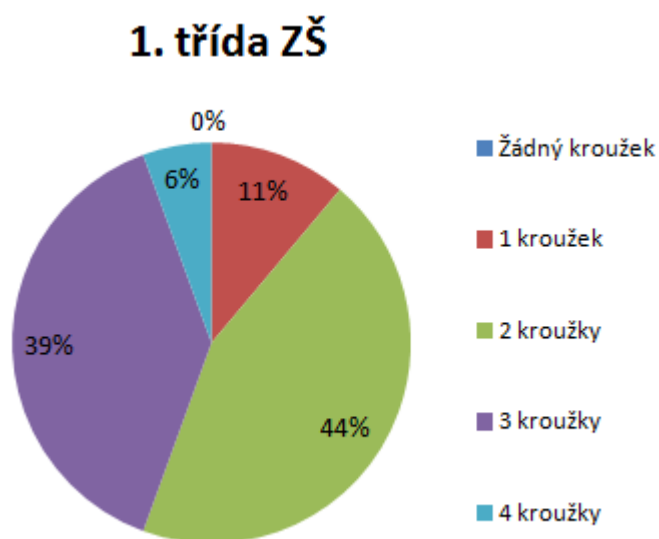

Graf 16: Kroužky 5. třída ZŠP

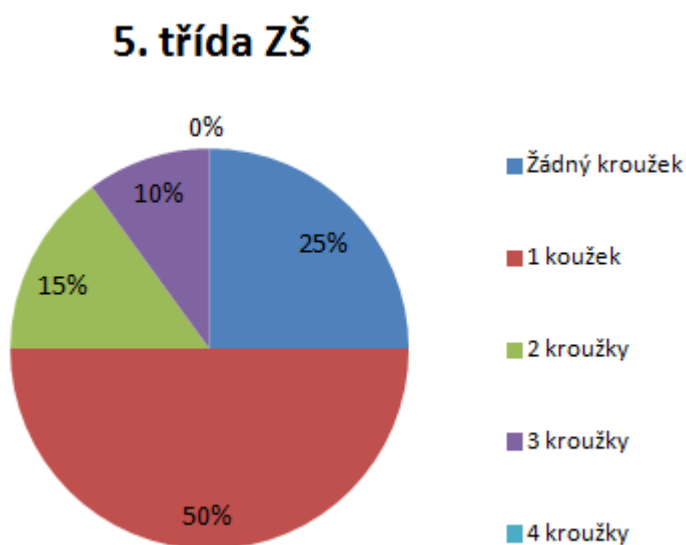
Grafy 13–16 ukazují, zda děti navštěvují nějaké zájmové kroužky. V 1. třídě ZŠ mají všechny děti alespoň jeden zájmový kroužek, většinou ve škole nebo ve školní družině. Děti přihlašují rodiče, kroužky vybírali společně nebo si je děti mohly vybrat samy. V 5. třídě ZŠ už chodí na kroužky méně dětí, ale stále téměř tři čtvrtiny. Kroužky už ale bývají realizovány jinými institucemi (ZUŠ, DDM, SK apod.). Na ZŠP mají děti v 1. třídě kroužek v 56 %, a to většinou v rámci školy, stejně jako 42 % dětí z třídy páté.

Kroužky navštěvují děti, protože je to baví nebo kvůli svým kamarádům. Děti, které na žádný zájmový kroužek nechodí, v 60 % uvádí, že na kroužky dříve chodily, ale už je to nebaví. Jinými důvody jsou nedostatečné finance (u dvou dětí z 5. třídy ZŠ) nebo nedostupnost vybraného kroužku. Většina kroužků probíhá 1x týdně, pouze výjimečně vícekrát.

Počet navštěvovaných kroužků

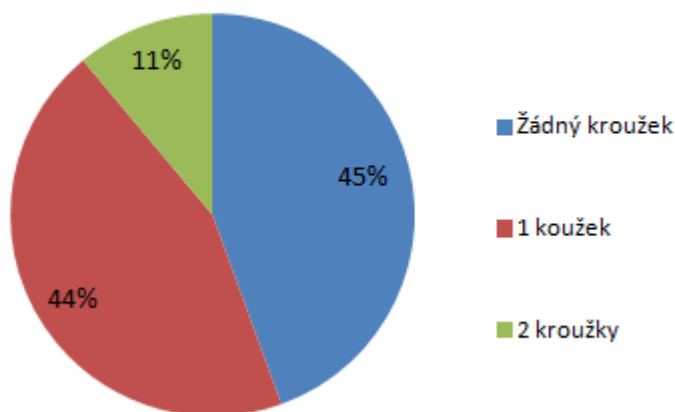
Graf 17: Počet kroužků v 1. třídě ZŠ

Graf 18: Počet kroužků v 5. třídě ZŠ

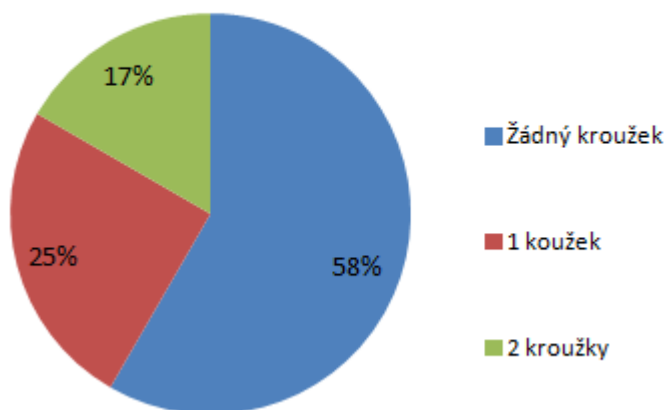
Nejvíce kroužků mají děti v 1. třídě ZŠ, téměř 90 % z nich má více než jeden zájmový kroužek. V páté třídě ZŠ má polovina dětí právě jeden zájmový kroužek a pouze jedna čtvrtina více než jeden.

1. třída ZŠP

Graf 19: Počet kroužků v 1. třídě ZŠP

5. třída ZŠP

Graf 20: Počet kroužků v 5. třídě ZŠP

Na ZŠP nenavštěvuje 45 % dětí z 1. třídy žádný zájmový kroužek, téměř stejná část navštěvuje právě jeden kroužek. Žádné dítě nemá více než dva zájmové kroužky. V páté třídě nechodí na žádný zájmový kroužek 58 % dětí.

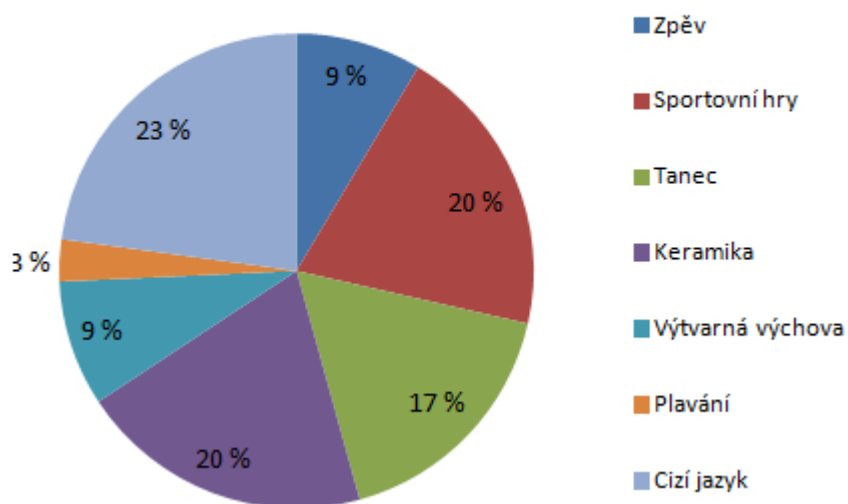
Tabulka 5: Počet kroužků ve všech třídách (v procentech)

Počet kroužků	1. třída ZŠ	1. třída ZŠP	5. třída ZŠ	5. třída ZŠP
0	0	45	25	58
1	11	44	50	25
2	44	11	15	17
3	39	0	10	0
4	6	0	0	0

Tabulka 5 ukazuje, že na základní škole většina dětí navštěvuje alespoň jeden zájmový kroužek, a to i v 5. třídě. Zatímco děti ze ZŠP zájmové kroužky příliš nenavštěvují, především tedy žáci 5. třídy (přestože jejich škola nabízí kroužky zdarma).

Druhy vybraných kroužků

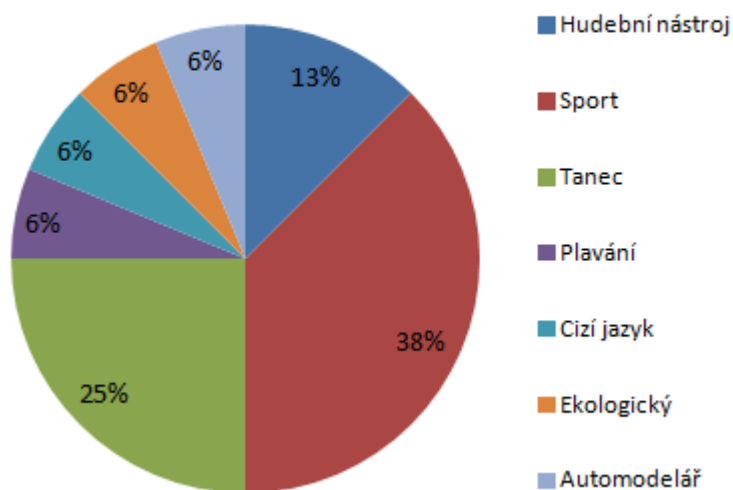
1. třída ZŠ

Graf 21: Druhy kroužku dětí v 1. třídě ZŠ

Většina uvedených kroužků probíhá v rámci školy či školní družiny. Jiná zařízení navštěvují pouze čtyři děti (sbor Severáček, sportovní klub A-styl, fotbalový klub a plavecký oddíl).

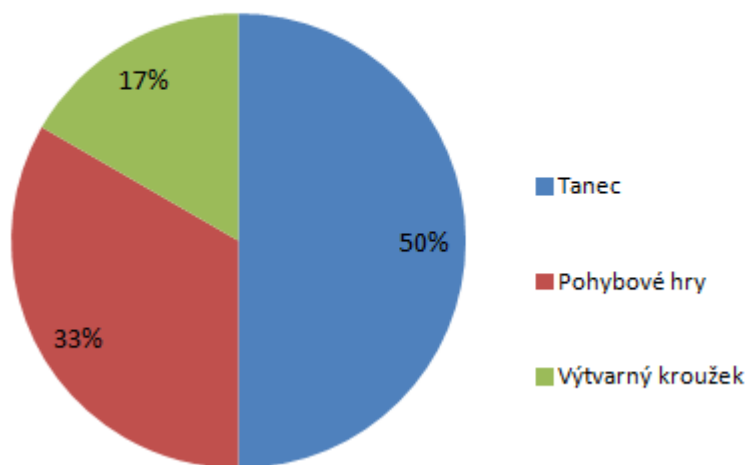
5. třída ZŠ

Graf 22: Druhy kroužků dětí 5. třídy ZŠ

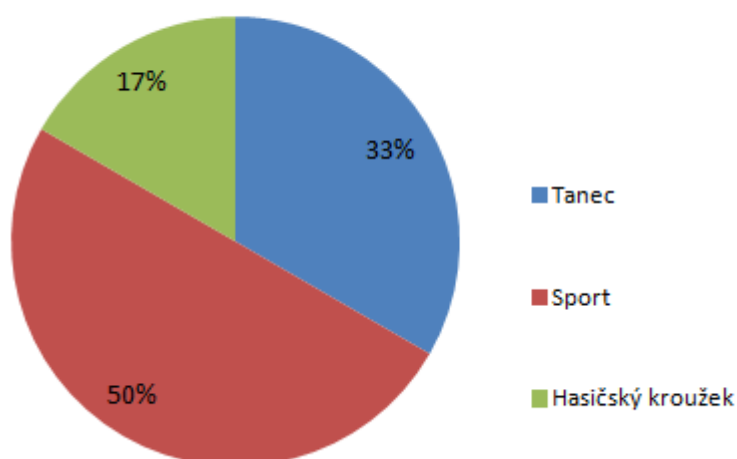
U dětí z 5. třídy ZŠ převažují kroužky realizované převážně jinými zařízeními než školou. Sportovní aktivity navštěvují děti v různých fotbalových klubech, ale také v oddíle baseballu či TJ Dukla. A to především proto, že už se děti zaměřují na konkrétní sport. Dívky pak chodí do taneční školy Takt Liberec. Dva chlapci navštěvují zájmové kroužky v DDM, jde o kroužky ekologický a automodelář.

1. třída ZŠP

Graf 23 Druhy kroužků dětí 1. třídy ZŠP

5. třída ZŠP

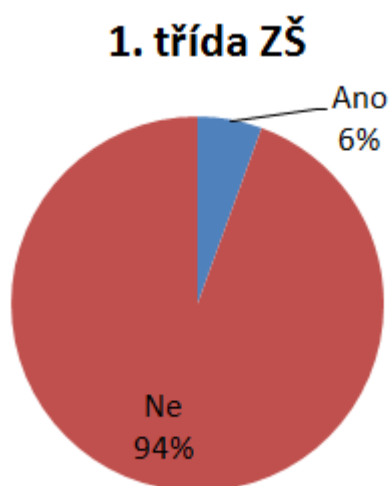
Graf 24: Druhy kroužků dětí 5. třídy ZŠP

Děti z 1. třídy ZŠP navštěvují zájmové kroužky pouze ve škole. Děti z třídy páté navštěvují kromě školních kroužků také taneční kroužek v Komunitním centru Kontakt. Jeden žák je členem dobrovolného hasičského sboru ve své vesnici.

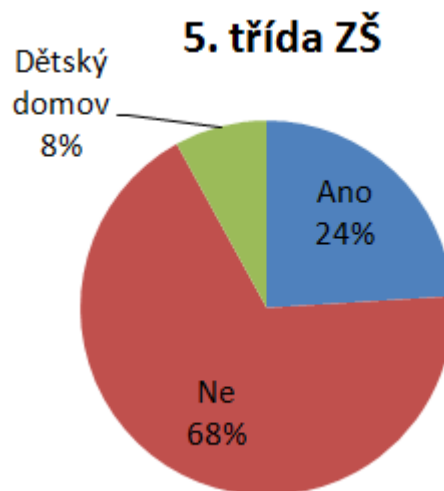
Otázka č. 5: Nabízí tvá škola nějaké zájmové kroužky?

Otázku č. 5 odpověděly všechny děti shodně, že na své škole kroužky mají. Každé dítě dokázalo vyjmenovat alespoň dva zájmové kroužky, děti z 1. třídy jmenovaly většinou ty kroužky, které navštěvují. Děti jsou tedy s možností navštěvovat zájmové kroužky informovány, a to ve většině případů třídní paní učitelkou (případně ještě paní vychovatelkou ve školní družině). Informace o nabízených kroužcích podávají obě školy na začátku školního roku také rodičům a celoročně jsou vyvěšeny na webových stránkách škol.

Otázka č. 6: Víš, co je dům dětí a mládeže?

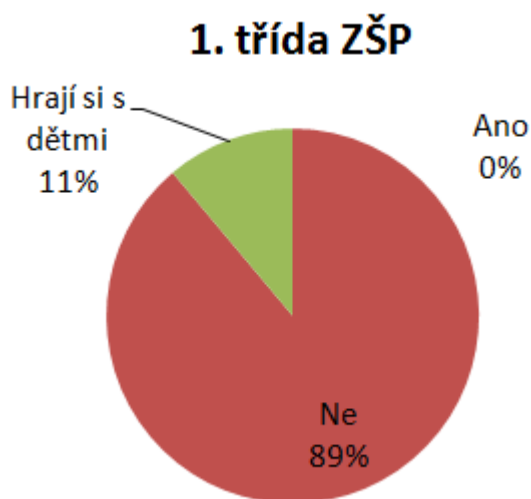

Graf 25: DDM 1. třída ZŠ

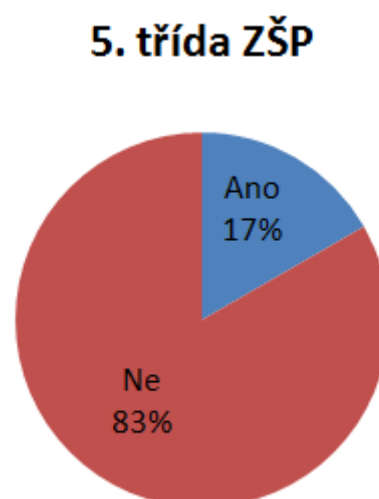

Graf 26: DDM 5. třída ZŠ

Co je dům dětí a mládeže ví jen několik dětí ze ZŠ. Jsou to děti, které tam chodí nebo chodily na nějaký zájmový kroužek. V 5. třídě se objevily také odpovědi, že se tam starají o opuštěné děti, žáci si spletli dům dětí a mládeže s dětským domovem.

Graf 27: DDM 1. třída ZŠP

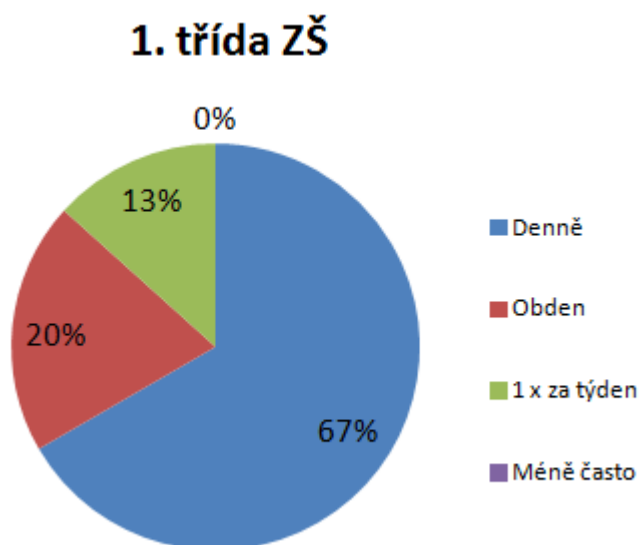
Graf 28: DDM 5. třída ZŠP

V 1. třídě ZŠP nevědělo žádné dítě přesně, co je DDM. Za blízkou můžeme považovat odpověď „hrají si tam s dětmi“. V 5. třídě ZŠP mělo představu o DDM pouze 17 % dětí.

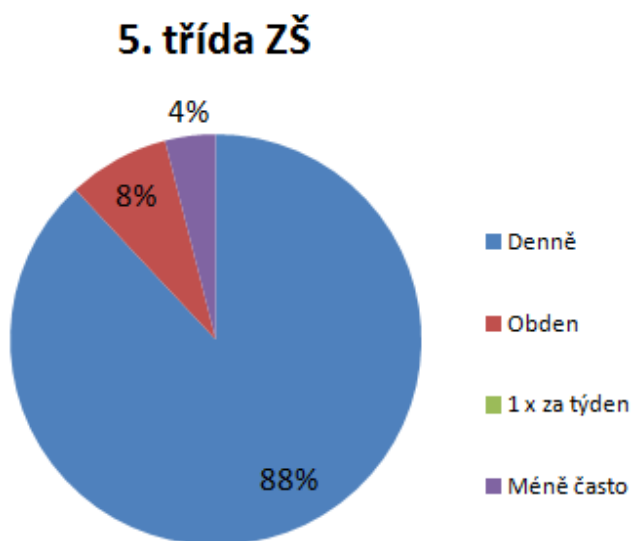
V obou školách je to velice podobné, děti z více než 80 % nevědí, co je dům dětí a mládeže.

Otázka č. 7: Díváš se někdy na televizi? Jak často?

Na otázku č. 7 odpověděly všechny děti pozitivně, úplně všechny sledují alespoň někdy televizi (nebo DVD). Následující grafy ukazují, jak často děti TV sledují, tato data jsou však pouze přibližná. Především děti z prvních tříd nemají přehled o čase.

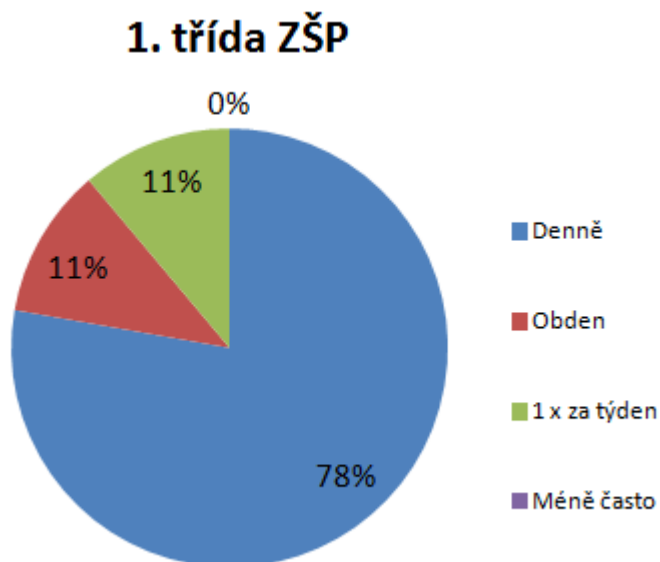

Graf 29: Sledování TV v 1. třídě ZŠ

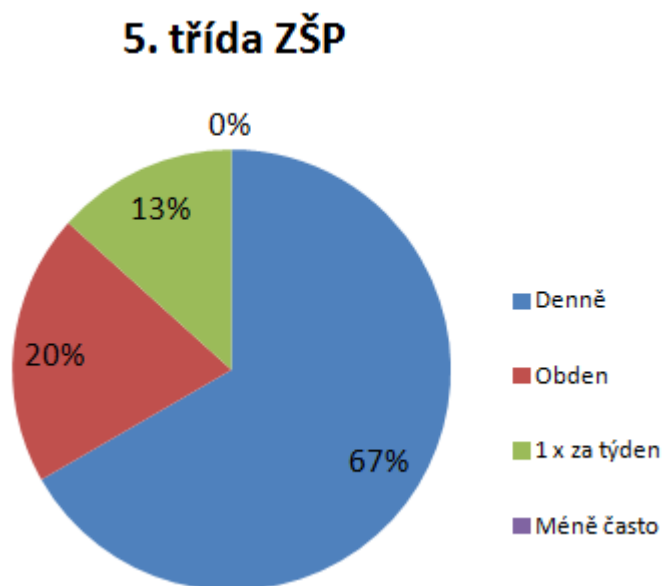

Graf 30: Sledování TV v 5. třídě ZŠ

V 5. třídě je více dětí, které sledují televizi častěji než ve třídě 1. V grafech však není zohledněn čas strávený sledováním televize. Některé děti se dívají na televizi denně, ale třeba jen na večerníček (přibližně 10 minut), jiné tam stráví obden dvě hodiny.

Graf 31: Sledování TV v 1. třídě ZŠ

Graf 32: Sledování TV v 5. třídě ZŠP

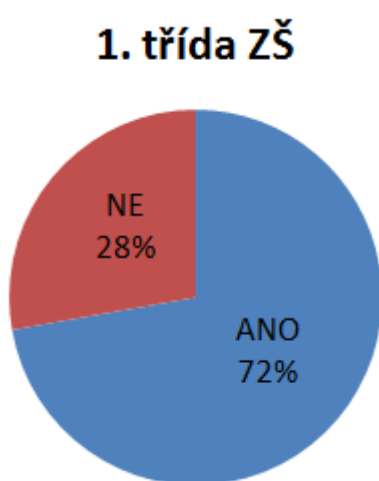
Na ZŠP u televize tráví častěji svůj volný čas děti z 1. třídy, rozdíl ale není příliš výrazný. Kolik času celkově tráví děti u televize, se nepodařilo zjistit. Velmi často se v odpovědích objevovaly neurčité pojmy jako občas, někdy atd.

Tabulka 6: Sledování TV ve všech třídách (v procentech)

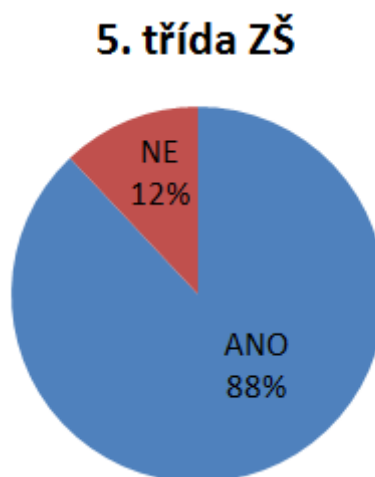
Sledování TV	1. třída ZŠ	1. třída ZŠP	5. třída ZŠ	5. třída ZŠP
Denně	67	78	88	67
Obden	20	11	8	20
1 x za týden	13	11	0	13
Méně často	0	0	4	0

Tabulka 6 ukazuje, že většina dětí sleduje televizi každý den, ve všech třídách je to nejméně 67 % dětí. Pouze v jedné třídě 4 % dětí sledují televizi méně než jednou za týden.

Otázka č. 8: Trávíš svůj volný čas na počítači?

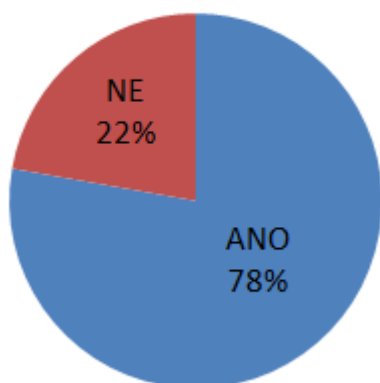
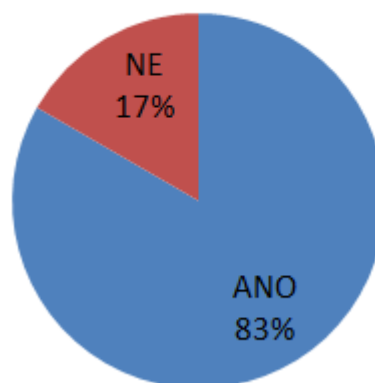

Graf 33: Užívání PC v 1. třídě ZŠ

Graf 34: Užívání PC v 5. třídě ZŠ

Téměř tři čtvrtiny dětí v 1. třídě ZŠ využívají ve svém volném čase počítač, dle výpovědí na něm ale netráví tak dlouhou dobu, jako děti z 5. třídy. Děti odlišuje doba strávená u počítače, ale i činnosti, ke kterým ho používají. Nejvíce dětí hraje na počítači různé hry, jeden chlapec z 5. třídy dokonce pět hodin denně, jiné děti používají počítač ke komunikaci s přáteli. Většina dětí z 5. třídy má profil na sociální síti facebook, ačkoli ještě nedosáhly věku, který je k užívání sociální sítě oprávněný (13 let). Doba strávenou na počítači se nepodařilo přesně zjistit, proto ji nebudeme vyhodnocovat, ve většině případů byly odpovědi neurčitě jako u předchozí otázky. Děti, které uvedly, že počítač nepoužívají, ho většinou ani nemají k dispozici (nemají ho doma), pouze jedna dívka uvedla, že ji trávit čas na počítači nebaví.

1. třída ZŠP**5. třída ZŠP**

Graf 35: Užívání PC v 1. třídě ZŠP Graf 36: Užívání PC v 5. třídě ZŠP

78 % dětí z 1. třídy ZŠP využívá počítač, ve třídě 5. je to 83 % dětí. Ne všechny však mají počítač doma, některé děti chodí k příbuzným nebo do občanského sdružení Centrum Generace v Liberci. Většina dětí využívá počítač především k hraní her, stejně jako na ZŠ.

Tabulka 7: Využívání PC ve všech třídách (v procentech)

Počítač	1. třída ZŠ	1. třída ZŠP	5. třída ZŠ	5. třída ZPŠ
ANO	72	78	88	83
NE	28	22	12	17

Z tabulky 7 vyplývá, že většina dětí využívá ve svém volném čase počítač, a to bez ohledu na věk či navštěvovanou školu. S věkem pomalu roste počet dětí, které počítač využívají a postupně se prodlužuje také doba, kterou na počítači tráví. Tento fakt ale není v grafu zanesen, vyplývá pouze s odpovědí dětí. Zjištění doby strávené na počítači není cílem výzkumu.

Otázka č. 9: Chtěl/a bys ve svém volném čase dělat něco jinak?

Z celkového počtu 64 dětí pouze 7 dětí odpovědělo, že by rády něco změnily. 89 % dětí je s trávením svého volného času spokojeno. Nejvíce „nespokojených“ dětí bylo v 5. třídě ZŠP, celkem čtyři. Důvodem nespokojenosti byla absence fotbalového kroužku ve škole a nedostatečná kapacita na sportovních hrách. V 1. třídě ZŠP si jedna dívka přála více kroužků, stejně tak jako jedna dívka z 5. třídy ZŠ, která nemůže navštěvovat více zájmových kroužků kvůli finanční situaci v rodině. Posledním „nespokojeným“ dítětem byla dívka z 5. třídy ZŠ, která by ráda chodila ve svém volném čase více ven, ale nemůže, protože musí hlídat svou mladší sestru.

9.2 Shrnutí výsledků výzkumu

V této kapitole bych ráda uvedla shrnutí toho nejdůležitějšího, co nám výzkum přinesl.

Úvodní otázka ukázala, že děti 5. tříd mají představu o volném čase. Nejčastěji ho definují pomocí svých oblíbených činností.

Otázka, která se tázala na trávení volného času, přinesla širokou škálu aktivit, především u dětí 1. třídy ZŠ. Ukázalo se, že aktivity dětí na ZŠ jsou různorodější než na ZŠP. Překvapivé bylo také zjištění, že jen poměrně malé procento dětí ze ZŠ uvádí na 1. místě sledování TV a hraní počítačových her. Na ZŠP je to přibližně polovina dětí.

Děti podle výzkumu s postupujícím věkem mění své partnery pro volný čas. Na začátku školní docházky tráví svůj čas nejčastěji s rodinnými příslušníky, v 5. třídě už jasně dominují kamarádi.

U otázky, kde děti tráví svůj volný čas, byly poměrně velké rozdíly mezi oběma školami. Zatímco na ZŠ se ukázalo, že v 1. třídě tráví téměř tři čtvrtiny dětí svůj volný čas převážně doma, v 5. třídě je to úplně naopak (80 % tráví svůj volný čas venku), na ZŠP byl rozdíl mezi 1. a 5. třídou minimální. V obou případech jsou počty dětí vyrovnané.

Otázka zabývající se zájmovými kroužky ukázala, že kroužky navštěvují více děti ze ZŠ než ze ZŠP a více děti z 1. třídy než z 5. třídy. Kroužky dětí v 5. třídě jsou ale

specializovanější a většinou jsou realizovány jinými zařízeními než školou či školní družinou.

Informovanost dětí o nabízených kroužcích na obou školách je velice dobrá.

Děti z více než 80 % nevědí, co je dům dětí a mládeže, a že zde mohou trávit svůj volný čas.

Otázka, zda děti sledují TV, byla ve většině případů odpovězena kladně. Více než 70 % sleduje TV denně. Rozdíly mezi školami nejsou v této oblasti příliš velké.

Počítač používá ve svém volném čase 80 % dětí, nepodařilo se ovšem zjistit, jak velkou část dne na počítači děti opravdu stráví.

Výzkum ukázal, že 89 % dětí je s trávením svého volného času spokojeno.

9.3 Vyhodnocení předpokladů

Předpoklad 1: Více než polovina dětí netráví svůj volný čas aktivně.

K vyhodnocení prvního předpokladu je nutné vymezení aktivního trávení volného času, které je v kapitole 1.3. K prvnímu předpokladu se vztahují především otázky č. 1 a č. 4. Z tabulky 2 vyplývá, že děti z více než 60 % tráví svůj volný čas aktivně, za pasivní aktivity považujeme sledování TV a hraní počítačových her. Tento fakt je potvrzen v otázce č. 4, kde se ukazuje, že více než 65 % všech zúčastněných dětí navštěvuje zájmové kroužky. První předpoklad se nepotvrdil. Není pravda, že více než polovina dětí netráví svůj volný čas aktivně.

Předpoklad 2: Děti bez postižení tráví svůj čas aktivněji než děti s postižením.

Dětmi s postižením jsou v druhém předpokladu míněny děti ze ZŠP. Z tabulky 2 je zjevné, že svůj volný čas tráví děti bez postižení aktivněji, rozdíly jsou především u dětí z 5. tříd. Tato skutečnost je patrná také z tabulky 5, které ukazuje počty zájmových kroužků dětí. Předpoklad 2 byl potvrzen.

Předpoklad 3: Děti v prvním ročníku základní školy mají více zájmů než děti v pátém ročníku základní školy.

Z tabulky 5 vyplývá, že děti z prvních tříd ZŠ i ZŠP mají více zájmů než děti z tříd pátých. Na základní škole je rozdíl v počtu zájmů větší, což dokladuje také široké spektrum aktivit v grafu 1. Předpoklad 3 se potvrdil, děti v prvním ročníku základní školy mají více zájmů než děti v pátém ročníku základní školy.

ZÁVĚR

Tématem předložené bakalářské práce je volný čas dětí. Jejím cílem bylo zjistit, jak tráví volný čas děti mladšího školního věku a jaké jsou jim nabízeny možnosti k jeho využití. Dále pak, jak je této nabídce dětmi využíváno. A případně také nalezení příčin, které mohou účast dětí v nich ovlivnit. Metodou rozhovoru bylo zjištěno, že většina dětí využívá svůj volný čas ke smysluplné činnosti. Předpoklad, že většina dětí netráví svůj volný čas aktivně, nebyl naplněn. Volný čas dětí je z velké části ovlivňován pedagogy i rodiči. Z výzkumu však vyplývá, že jsou jisté rozdíly mezi trávením volného času dětí ze základní školy a základní školy praktické. Lépe jsou na tom s využitím volného času děti ze základní školy, především děti z první třídy. Spektrum zájmových činností dětí ze základní školy je širší, děti také více využívají zájmové útvary nabízené školou, přestože je na rozdíl od dětí ze základní školy praktické mají zpoplatněny. Vychovatelé a učitelé ze základní školy praktické uvádí, že děti nemají o zájmové útvary velký zájem a pokud už se přihlásí, jejich docházka je nepravidelná. Výzkum tedy ukázal, že v případě dětí ze základní školy praktické není problémem finanční náročnost volnočasových aktivit, ale především nezájem dětí. To vyplývá ze skutečnosti, že jedním z charakteristických rysů dětí s postižením je nedostatek autoedukace. Tyto děti tráví svůj volný čas raději pasivními činnostmi. Sledování televize je však oblíbenou náplní volného času i nepostižených dětí, některé starší dokonce přiznaly, že sledují pořady nevhodné pro děti a mladistvé v pozdních večerních hodinách. Většina dětí z pátých tříd není při sledování pořadů nikým omezována ani kontrolována, stejně je tomu tak u aktivit na internetu. Tento fakt je velice znepokojivý.

Navrhovaná opatření jsou směřována k pedagogům i rodičům. Přestože volný čas dětí do jisté míry ovlivňují, nejsou při jeho realizaci dostatečně důslední. Vhodné by bylo upozornit rodiče na třídních schůzkách, že svým dětem věnují nedostatek pozornosti při volnočasových aktivitách, především při sledování televize a využívání internetu. Všechny děti je třeba kontrolovat a především vybízet a podněcovat k aktivním činnostem. Rodiče by měli jít svým dětem příkladem. Ideální by bylo, kdyby alespoň část volného času trávili rodiče společně se svými dětmi, např. výlety do okolí. Taková volnočasová aktivita nemusí být finančně náročná, a i přesto je velice přínosná. Pedagogové by se měli více zajímat o volný čas dětí. Vhodné by bylo např. vytvoření třídního „projektu“, kde by děti prezentovaly své zážitky z volnočasových aktivit, čímž by se vzájemně obohacovaly o nové možnosti trávení volného času. Poznatky o volném

čase dětí jsou pro učitele dobře využitelné ve výuce, mohou se stát například základem motivace k učení pro děti.

Zjištěné poznatky byly předány oběma školám. Navrhovaná opatření byla projednána s třídními učitelkami tříd, které se účastnily výzkumu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ČÁP, J., MAREŠ, J., 2007. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd., Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-273-7.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2008. *Pedagogické ovlivňování volného času*. 1. vyd., Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-473-1.

HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J., 2010. *Pedagogika volného času*. 2. přeprac. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7290-471-6.

HOFBAUER, B., 2004. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-927-5.

KOTÁSEK, J., et al., 2001. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice Bílá kniha*. Praha: Tauris. ISBN 80-211-0372-8.

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., 2006. *Vývojová psychologie*. 2. aktual. vyd., Praha: Grada. ISBN 80-247-1284-9.

MŠMT, 2002. *Volný čas a prevence u dětí a mládeže*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.

PÁVKOVÁ, J., et al., 1999. *Pedagogika volného času*. 1. vyd., Praha: Portál. ISBN 80-7178-295-5.

PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., et al., 2003. *Školní družina*. 1. vyd., Praha: Portál. ISBN 80-7178-751-5.

PRŮCHA, J., 2006. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-944-5.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J., 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktual. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

ŘÍČAN, P., 2009. *Psychologie*. 3. vyd., doplněné. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-560-8.

SAK, P., 2000. *Proměny české mládeže*. 1. vyd., Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.

SLEPIČKOVÁ, I., 2005. *Sport a volný čas*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1039-6.

SPOUSTA, V., et al., 1994. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1007-X.

ZAJÍC, J., 2008. *Mládež české republiky*. Praha: Česká rada dětí a mládeže.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

Centrum volného času Arabela [online]. [vid. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://centrum-arabela.webnode.cz/>

Dům dětí a mládeže Větrník [online]. [vid. 5. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.ddmliberec.cz/>

DUMAZEDIER, J., 1966. Volný čas. *Sociologický časopis* [online]. roč. 1966, č. 3, s. 443–447 [vid. 13. 1. 2013]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/85d4c642302e727780a1d4699a03f6a427337973_Volny%20cas.pdf

FÚSEK, T., 2012. *Centrum Generace Liberec* [online]. [vid. 10. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.centrumgenerace.cz/>

Komunikační středisko Kontakt Liberec [online]. [vid. 10. 2. 2013]. Dostupné z: <http://www.ksk-liberec.cz/nase-cinnosti/narodnostni-mensiny/volnocasove-aktivity-pro-deti/>

ÚŘAD VLÁDY ČR, 2013. Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež. In: *Agentura pro sociální začleňování* [online]. [vid. 4. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez#startOfPageId357>

Základní umělecká škola Liberec [online]. [vid. 20. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.zusliberec.cz/>

ZŠ Liberec, Dobiášova [online]. [vid. 14. 1. 2013]. Dostupné z: <http://www.dobiasova.cz/>

ZŠ Praktická, Orlí [online]. [vid. 15. 1. 2013]. Dostupné z: <http://zsorli.webnode.cz/tridy/zs-prakticka/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Seznam kladených otázek

Příloha B: Seznam nedružinových kroužků nabízených ZŠ Dobiášova

Příloha C: Seznam kroužků nabízených školní družinou ZŠ Dobiášova

Příloha A – Otázky použité pro rozhovor

VYMEZENÍ POJMU

Všechno, co děláš, když se zrovna neučíš, nejsi ve škole a ani nepomáháš mamince, tomu říkáme volný čas. Co je tedy podle tebe volný čas?

JAK

1. Co děláš nejraději, když se doma zrovna neučíš a nejsi ve škole?

S KÝM

2. S kým nejraději trávíš svůj volný čas? Se sourozenci, s rodiči, s kamarády nebo sám?

KDE

3. Kde jsi ve svém volném čase nejčastěji? Jsi častěji doma nebo venku?
4. Chodíš do nějakého zájmového kroužku?
Proč ano/ne? Do jakého?
5. Nabízí tvá škola nějaké zájmové kroužky?
Jaké kroužky škola nabízí?
6. Víš, co je dům dětí a mládeže?

POČÍTAČ A TELEVIZE

7. Díváš se někdy na televizi?
Jak často? Jak dlouho se na televizi díváš?
8. Trávíš svůj volný čas také na počítači?
Jak často chodíš na počítač? Kolik času na počítači strávíš?
9. Chtěl/a bys ve svém volném čase dělat něco jinak?

NEDRUŽINOVÉ KROUŽKY PRO ROK 2012/2013

Pondělí

Název	pro třídy	čas
Míčové hry	3. třídy	12 ⁴⁵ - 13 ³⁰
Sportovní hry	4. -5. třídy	13 ³⁰ - 14 ¹⁵
Flétna	4. -5. třídy	14 ⁰⁰ - 14 ⁴⁵
Plavání	3. -5. třídy	13 ⁴⁵ - 14 ³⁰
Orientační běh	3. -5. třídy	13 ³⁰ - 14 ¹⁵
Angličtina	1. třídy	13 ⁰⁰ - 13 ⁴⁵
Angličtina	2. třídy	13 ⁰⁰ - 13 ⁴⁵

Úterý

Název	pro třídy	čas
Plavání	3. -5. třídy	13 ⁴⁵ - 14 ³⁰
Sportovní hrátky	2. třídy	12 ⁴⁵ - 13 ³⁰
Logopedie	1. třídy	12 ¹⁵ - 13 ¹⁵
Pohybová všestrannost	1. -2. třídy	14 ³⁰ - 16 ⁰⁰

Středa

Název	pro třídy	čas
Výtvarný kroužek	1. a 4. třídy	13 ⁰⁰ - 15 ¹⁵
Pohybové hry	3. -5. třídy	14 ⁰⁰ - 14 ⁴⁵
Angličtina	1. třídy	13 ⁰⁰ - 13 ⁴⁵
Bruslení	2. třídy	12 ⁰⁰ - 14 ¹⁵

Čtvrtek

Název	pro třídy	čas
Sboreček	1. -4. třídy	14 ¹⁵ - 15 ⁰⁰
Angličtina	2. třídy	13 ¹⁵ - 14 ⁰⁰
Přírodovědný kroužek	6. třídy	14 ⁰⁰ - 15 ³⁰
Sportovní hry	6. -9. třídy	14 ⁰⁰ - 15 ⁰⁰

Pátek

Název	pro třídy	čas
Flétna	2. -3. třídy	13 ⁰⁰ - 13 ⁴⁵
Turistický kroužek	1. stupeň	1x za měsíc

- Platba za kroužek 200,-Kč za pololetí, angličtina 300,-Kč za pololetí
- Informace k jednotlivým kroužkům získáte u vyučující

***VOLITELNÁ ZÁJMOVÁ ČINNOST ŠD 1. 10. 2012 -
18. 5. 2013***

Pondělí			
název	pro třídy	čas	
Keramika	1. -4. třídy	15 ³⁰ - 16 ⁴⁵	200,- Kč/pol.
Výtvarné hrátky	2. třídy	11 ⁴⁵ - 12 ³⁰	200,- Kč/pol.
Úterý			
název	pro třídy	čas	
Vaření	4. -5. třídy	15 ³⁰ - 17 ⁰⁰	400,- Kč/pol.
Výtvarná dílna	3. -5. třídy	15 ³⁰ - 16 ¹⁵	200,- Kč/pol.
Břišní tance	1. -4. třídy	15 ³⁰ - 16 ¹⁵	200,- Kč/pol.
Středa			
název	pro třídy	čas	
Keramika	1. -4. třídy	15 ³⁰ - 16 ⁴⁵	200,- Kč/pol.
Bazén	2. třídy	15 ⁰⁰ - 16 ³⁰	200,- Kč/pol.
Čtvrtek			
název	pro třídy	čas	
Keramika	2. -4. třídy	15 ³⁰ - 16 ⁴⁵	200,- Kč/pol.
Netradiční výtvarné techniky	2. -4. třídy	15 ³⁰ - 16 ⁴⁵	200,- Kč/pol.
Keramika	1. třídy	15 ³⁰ - 16 ³⁰	200,- Kč/pol.
Pátek			
název	pro třídy	čas	
Výtvarné hrátky	1. třídy	11 ⁴⁵ - 12 ³⁰	200,- Kč/pol.

• VÝBĚROVÝ PROGRAM KUDY Z NUDY JE POSKYTOVÁN ZA ÚPLATU A MĚSÍČNĚ AKTUALIZOVÁN